A Gonosz és a gonoszság ontológiája

A Gonosz metafizikája és az emberi tudatosság

transzmenta kiadó

A Gonosz és a gonoszság ontológiája

A Gonosz metafizikája és az emberi tudatosság

Árnyék és fény

Nem kell tagadnunk az árnyékot ahhoz, hogy a fény létezhessen.

Bevezetés

Árnyék és fény

Az ember történelmének egyik legmélyebb és legnyugtalanítóbb tapasztalata a gonoszság. Nem pusztán azért, mert szenvedést, pusztulást és mérhetetlen fájdalmat képes előidézni, hanem azért is, mert időről időre szembesít bennünket saját létezésünk egyik legnehezebben értelmezhető lehetőségével: azzal, hogy az ember maga is képes a pusztítás eszközévé, sőt, annak tudatos hordozójává válni. A történelem tanúsága, a személyes tapasztalat és az emberi kapcsolatok mindennapjai egyaránt arra figyelmeztetnek bennünket, hogy a gonoszság nem valamiféle távoli, elvont lehetőség, hanem a megélt valóság része.

Amikor azonban a gonoszság természetével találkozunk, gyakran nem állunk meg magánál a tapasztalatnál. Értelmezni akarjuk, eredetet keresünk hozzá, és megpróbáljuk elhelyezni abban a világképben, amelyben a létezés egészét érthetőnek véljük. A pusztító cselekedetek mögött olykor egy személytelen erőt, máskor egy természetfeletti létezőt, egy ősi ellenséges princípiumot vagy a világ rendjével szemben álló hatalmat látunk. A Gonosz fogalma így nem csupán a rossz megnevezésévé válik, hanem a világ értelmezésének egyik meghatározó elemévé is.

E felismerések és értelmezések azonban újabb kérdéseket nyitnak meg. Vajon a gonoszság tapasztalata szükségszerűen megköveteli-e a Gonosz önálló létezésének feltételezését? Vajon amit a világban megjelenő pusztításként, kegyetlenségként vagy romboló szándékként érzékelünk, valóban egy tőlünk és a létezés egészétől független erő megnyilvánulása? Vagy lehetséges, hogy a gonoszság értelmezése során olyan következtetésekhez jutunk, amelyek már nem magából a tapasztalatból, hanem annak előzetes értelmezési kereteiből származnak?

E kérdések nem csupán a vallási vagy metafizikai gondolkodás határain belül merülnek fel. Az ember önmagáról alkotott képét, másokhoz való viszonyát, felelősségérzetét és a világban elfoglalt helyének értelmezését egyaránt érintik. A Gonosz természetéről való gondolkodás ezért szükségszerűen elvezet bennünket az emberi tudatosság, az önazonosulás, az értelmezés és a megértés kérdéseihez is.

Különös módon ugyanis nemcsak a gonoszság megjelenése, hanem annak értelmezése is képes meghatározni az emberi viszonyokat. Az, ahogyan a rosszat felismerjük, elhelyezzük és megnevezzük, hatással lehet arra, miként tekintünk önmagunkra, miként viszonyulunk másokhoz, és milyen lehetőségeket látunk a saját cselekvésünkben. A Gonosz fogalma így nem kizárólag a világ értelmezésének tárgya, hanem maga is részesévé válhat annak a folyamatnak, amelyben az ember önmagát és a VALÓságot értelmezi.

E könyv ezért nem kívánja előre meghatározni, milyen választ kell adnunk a gonoszság eredetének és természetének kérdésére. Nem egy előzetesen elfogadott világkép igazolására vállalkozik, és nem is arra törekszik, hogy a tapasztalatok sokféleségét egyetlen magyarázat alá rendelje. Inkább arra invitál, hogy a megszokott értelmezéseinket is vizsgálat tárgyává tegyük, és megpróbáljunk közelebb kerülni azokhoz az összefüggésekhez, amelyek a gonoszság tapasztalata, az emberi tudatosság és a létezés mélyebb természetének kérdései között húzódnak.

Talán mindenekelőtt azt kell megtanulnunk, hogy különbséget tegyünk aközött, amit tapasztalunk, amit gondolunk róla, és amit a gondolkodásunk során a VALÓság egészére vonatkozóan feltételezünk. Ez a különbségtétel nem a tapasztalat elutasítása, és nem is a megismerés korlátozása.

Éppen ellenkezőleg: annak lehetősége, hogy ne zárjuk le idő előtt a kérdéseket, hanem a megértés szabadságát megőrizzük.

A fény és az árnyék viszonya talán éppen ezért több annál, mint aminek első pillantásra látszik. Az árnyék jelenléte kétségtelen tapasztalat, de vajon meghatározza-e a fény természetét? A sötétség megnevezése önmagában feltárja-e azt, aminek a hiányát vagy ellenkezőjét jelöli? És vajon az ember képes-e úgy szembenézni a gonoszsággal, hogy közben ne veszítse szem elől azt a VALÓságot, amelyben maga is létezik?

E kérdések mentén indulunk el.

Nem azért, hogy az árnyékot tagadjuk, hanem azért, hogy megértsük, mit jelent a jelenléte, és mit árul el arról a fényről, amelyhez viszonyítjuk.

Mert talán nemcsak az a kérdés, hogy miként győzhetjük le a Gonoszt, hanem az is, hogy **vajon valóban megértettük-e azt, amivel önmagunkat véljük szemben állni.**

A Gonosz metafizikája és az emberi tudatosság

Az önazonosulás, a tudatlanság és az etikai felismerés ontológiai összefüggései

A gonoszság tapasztalati valósága és metafizikai értelmezése

A gonoszság az emberi létezés egyik legmegrendítőbb tapasztalati valósága. Megnyilvánulásai a hétköznapi érzéketlenségtől és mások szenvedésének figyelmen kívül hagyásától egészen a tudatos kegyetlenség, a kínzás és az emberi méltóság teljes megsemmisítésének szélsőséges formáiig terjedhetnek. A történelem során számtalan olyan esemény történt, amelynek borzalma meghaladta az emberi képzelet és erkölcsi felfogóképesség határait. A huszadik század haláltáborai, különösen Auschwitz, vagy a Gulág nem csupán az emberi kegyetlenség történelmi példái, hanem az emberi létezés egyik legnehezebben elfogadható lehetőségének megnyilvánulásai is.

Amikor az ember ilyen tapasztalatokkal találkozik, gyakran szinte lehetetlennek érzi, hogy mindez emberi lények által jöhetett létre. A borzalom olyan mértéket ölthet, amelynek értelmezéséhez már nem tűnik elegendőnek, az emberi természet hétköznapi fogalmai között maradni. Ilyenkor könnyen megjelenik a Gonosz képzete mint egy olyan önálló, természetfeletti erő vagy létező, amely képes az emberi világban megnyilvánulni.

A gonoszság tapasztalati valósága azonban önmagában nem igazolja egy metafizikai Gonosz létezését. Abból, hogy egy cselekedet elképzelhetetlenül kegyetlen, nem következik, hogy annak eredete egy emberi létezésen kívüli, gonosz princípiumban keresendő. A jelenség intenzitása nem bizonyítja egy hozzá rendelt metafizikai abszolútum létezését.

A Gonosz megszemélyesítése ezért az emberi elme egyik lehetséges értelmezési módjaként is megközelíthető. Az ember olykor azért ruház fel egy jelenséget természetfeletti eredettel, mert annak emberi eredetét már nem képes elfogadni. A Gonosz képzete ilyenkor egy olyan motiváció, erőtér vagy destruktív irányultság megszemélyesítése lehet, amelynek valóságát az ember tapasztalja, de amelynek emberi lehetőségeit nehezen tudja belátni.

Ez különösen tragikus felismeréshez vezet: az ember olykor azért nevezi természetfelettinek a gonoszságot, mert képtelen elfogadni annak természetesen emberi eredetét.

A megnyilvánult valóság racionalitása és a megmagyarázhatóság határai

A megnyilvánult valóság minden rétege racionális abban az értelemben, hogy meghatározottságai, összefüggései és működései nem szükségképpen önkényesek vagy értelmetlenek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a létezés minden rétege egyszerűen levezethető volna az emberi ráció és absztrakció által jelenleg megragadható értelmezésekből.

A racionalitás és a racionális megismerhetőség nem azonos. Egy jelenség lehet összefüggő és meghatározott akkor is, ha az ember számára még nem hozzáférhető megfelelő magyarázati keretben. A megismerés korlátozottsága nem feltétlenül a jelenség irracionalitását jelenti, ahogyan a megmagyarázhatóság hiánya sem igazolja automatikusan valamely természetfeletti létező feltételezését.

A paranormalitás fogalma is ebben az összefüggésben értelmezhető. A paranormális a normális mellettit, a megszokott tapasztalati vagy magyarázati kereteken kívül esőt jelöli, nem szükségképpen a természet felettit. Egy rendkívüli vagy jelenleg megmagyarázatlan jelenség nem válik automatikusan természetfelettivé, és különösen nem bizonyítja egy kozmikus Gonosz beavatkozását.

A jelenség megtörténte, magyarázatának hiánya és egy meghatározott metafizikai eredet feltételezése három különböző állítás. Ezek összekapcsolása további igazolást igényel. A magyarázat hiánya nem ontológiai felhatalmazás arra, hogy tetszőleges létezőt vezessünk be a magyarázatba.

A gonoszság mint az EGY-ÉN lehetséges meghatározottsága

Az EGY-ÉN metafizikájának keretében a gonoszság nem önálló, abszolút léttel rendelkező princípiumként, hanem a differenciált létezés egyik lehetséges meghatározottságaként értelmezhető.

Az EGY-ÉN túl van a Jó és a Gonosz polaritásán. A Jó és a Gonosz nem az EGY-ÉN két metafizikai ősalapja, hanem a megnyilvánult létezésben megjelenő lehetséges irányultságok. A polarizáció nem feltétlenül követeli meg két önálló kozmikus hatalom feltételezését. A létezés egyedi megnyilvánulásai sajátos irányultságokat és meghatározottságokat aktualizálhatnak anélkül, hogy ezek önálló metafizikai princípiumokká válnának.

A gonoszság tehát valóságos lehet anélkül, hogy a Gonosz önálló létező volna. Az ember képes olyan destruktív irányultságokban megnyilvánulni, amelyek mások számára a megtestesült Gonosz benyomását kelthetik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a cselekvő egy abszolút Gonosz inkarnációja lenne.

A gonoszság lehetősége nem azonos az EGY-ÉN lényegi gonoszságával. A lehetőség, a meghatározottság, a megnyilvánulás és a következmény különböző szintek. Az EGY-ÉN nem válik azonosíthatóvá valamely szélsőségesen aktualizált irányultságával, ahogyan egy egyén teljes létezése sem merül ki egyetlen cselekedetének morális minősítésében.

A szemÉJiség önállósulása és a tudatos kegyetlenség

A gonoszság egyik különösen nehezen értelmezhető formája a tudatos kegyetlenség, amikor valaki felismeri, hogy cselekedete másoknak szenvedést okoz, és ezt nem csupán elfogadja, hanem akár élvezi is.

Ebben az esetben a szenvedés nem feltétlenül a cselekedet járulékos következménye, hanem maga válhat a cselekvés egyik céljává. A másik létezése az egyén számára olyan tárggyá alakulhat, amelynek szenvedése saját kielégülésének, hataloméhségének vagy destruktív irányultságának szolgálatába állítható.

Ez a jelenség azonban még a gonoszság szélsőséges és tudatos formájában sem igazolja egy metafizikai Gonosz létezését. A tudatos kegyetlenség értelmezhető az emberi psziché, a motivációk, a személyiség, a hatalom és a kapcsolatiság torzulásainak keretében. Magyarázata összetett lehet, és nem szükségképpen redukálható egyetlen pszichológiai tényezőre, de attól még az emberi létezés körében marad.

Az EGY-ÉN metafizikájában a tudatos kegyetlenség nem az EGY-ÉN eredendő irányultságának szélsőséges megnyilvánulása, hanem a szemÉJiség olyan önállósulása, amelyben az egó saját kielégülését a másik létezésének rovására valósítja meg.

A szemÉJiség ebben az értelemben nem pusztán személyes identitás, hanem olyan önazonossági meghatározottság, amely képes önmagát az EGY-ÉN teljes valóságaként tételezni. Amikor az egó saját szerepével, vágyaival, érdekeivel és kielégüléseivel mélyen azonosul, a másik EGY-ÉN már nem a létezés egy másik egyedi megnyilvánulásaként jelenik meg, hanem az egó céljainak alárendelhető létezőként.

A tudatos ártás ebben az értelmezésben az önazonosság téves és kizárólagossá váló meghatározásának megnyilvánulása.

A tudatlanság és az EGY-ÉN elfelejtése

A tudatlanság fogalma ebben az összefüggésben túlmutat az információhiányon. Nem csupán azt jelenti, hogy az egyén nem ismer bizonyos tényeket, hanem azt is, hogy saját létezésének és más EGY-ÉN-ekhez való viszonyának eredendő valósága nem válik tudatossá a számára.

A különböző spirituális és metafizikai hagyományokban megjelenő tudatlanság- és felejtésfogalmak értelmezhetők ennek a felismerési hiánynak a kifejezéseként. A buddhista avidyā, valamint az advaita hagyomány avidyā- és māyā-fogalma eltérő tanításokban jelenik meg, de bizonyos vonatkozásaikban kapcsolódnak az önazonosság téves megragadásához és a valóság természetének félreértelmezéséhez.

Az EGY-ÉN metafizikájának keretében a tudatlanság az EGY-ÉN saját valóságának elfelejtéseként is értelmezhető. A szemÉJiség ilyenkor saját meghatározottságával azonosulva önmagát tekinti a létezés teljes valóságának, miközben az EGY-ÉN eredendő összefüggése nem válik tudatossá.

Ha az EGY-ÉN és az EGY-ÉN eredendő viszonya nem az ontológiai idegenség, hanem a létezés egyediségében megnyilvánuló összefüggés, akkor a másik EGY-ÉN tudatos ártása nem az EGY-ÉN eredendő természetéből következik.

A tudatos kegyetlenséghez ebben a keretben olyan mély azonosulás szükséges, amelyben az egó saját szerepét és kielégülését a másik létezésétől független, sőt annak rovására érvényesíthető valóságként tételezi.

A tudatos éberség azonban nem azonos a pszichológiai tudatossággal. Az ember lehet intelligens, önreflektív és cselekedeteinek következményeit pontosan ismerő személy, miközben másokat szándékosan kínoz vagy elpusztít. Az ontológiai éberség ennél mélyebb felismerést jelent: annak tudatosságát, hogy az egó és a szemÉJiség nem az EGY-ÉN teljes valósága, és a másik EGY-ÉN létezése nem választható el attól a létezéstől, amelyben önmagunk is megnyilvánulunk.

Ebben az értelmezésben az EGY-ÉN és az EGY-ÉN képtelen lenne tudatosan ártani egymásnak. Nem azért, mert egy külső parancs megtiltja, hanem mert a másik létezésének valósága már nem idegen az önmagunkként felismert létezéstől.

Ez a kijelentés az EGY-ÉN metafizikájának ontológiai tétele, nem pedig a pszichológiai tudatosságra vonatkozó empirikus törvény. Jelentősége abban áll, hogy a gonoszság meghaladását

nem pusztán erkölcsi szabályok elsajátításában, hanem az önazonosság eredendő valóságának felismerésében helyezi el.

A gonoszság személyes tapasztalata és a felismerés megszületése

A gonoszság lehetőségének, a tudatlanságnak és a belső felismerésnek az összefüggései egy személyes gyermekkori történetben különösen világosan megmutatkozhatnak.

Gyermekkoromban sok hernyó volt a fáinkon. Édesapám egy idő után már nem tudta másként kezelni a helyzetet, és előfordult, hogy levágott egy felső ágat, amely egy hatalmas, hernyókkal teli gubót hordozott. Az ágat az udvaron kevés benzinnel leöntötte, majd meggyújtotta.

Édesapámban soha nem tapasztaltam a gonoszság legkisebb szikráját sem. A cselekedetét gyakorlati megfontolás motiválta, a fák védelme és a kártevők eltávolítása. Gyermekként azonban ezt a helyzetet egészen másként értelmeztem. A hernyók ellenségekké váltak számomra, olyan lényekké, amelyeket el kell pusztítani. Az elpusztításuk valamiféle tisztító cselekedetként jelent meg bennem.

Így előfordult, hogy amikor a szüleim nem látták, összefogdostam, eltapostam vagy felgyújtottam őket. Akkor ezt nem érzékeltem borzalmasnak. Sőt, saját értelmezési keretemben a cselekedeteim indokoltnak tűntek. A hernyók ellenségek voltak, elpusztításuk pedig valamiféle helyes tevékenységnek látszott.

Aztán egyszer csak ráébredtem arra, hogy szenvedést okozok ezeknek a szerencsétlen állatoknak.

Ez a felismerés megrendített.

Nem azért ébredtem rá a cselekedeteim gonoszságára, mert egy etikai szabályt megtanultam, vagy mert valaki közölte velem, hogy amit teszek, helytelen. Egy adott ponton megnyílt a tudatomban annak felismerése, hogy cselekedeteim más élőlények szenvedését idézik elő.

A hernyók addig egy ellenségként értelmezett világ részei voltak. A felismerés pillanatában azonban már nem pusztán az ellenség képzete jelent meg, hanem a szenvedésre képes élőlény valósága. A cselekedeteim jelentése megváltozott, mert a másik létezése új módon vált hozzáférhetővé a tudatosságomban.

A hernyók számára azonban nem volt különbség a gyermekkorom és egy metafizikai Gonosz megtestesülése között. A szenvedésük szempontjából a cselekedeteim következménye volt valóságos. Én azonban nem voltam egy abszolút Gonosz megtestesítője. Egy gyermek voltam, aki saját értelmezési keretében olyan cselekedeteket hajtott végre, amelyeknek következményeit még nem volt képes megfelelően felismerni.

Ez a történet megmutatja, hogy a gonoszság következménye megjelenhet anélkül, hogy a cselekvő tudatosan gonosz szándékkal rendelkezne, vagy a Gonosz valamiféle megtestesülése lenne.

A morális felismerés ebben az esetben nem egy külső értékelés elfogadása, hanem a cselekvés valóságának belső feltárulása.

A gyermekkoromban elkövetett cselekedeteket ma már másként értelmezem. Ez azonban nem teszi semmissé a múltat, hanem megváltoztatja azt, ahogyan a múltat és a hozzá kapcsolódó létezést megértem. A felismerés nem pusztán egy régi cselekedet morális értékelését változtatta meg, hanem a létezéshez való viszonyom egy lehetséges irányát is.

A történet számomra ezért nem csupán a gyermekkor egy kegyetlen epizódja, hanem a morális tudatosság kibontakozásának személyes példája is. Megmutatja, hogy az ember nemcsak a gonoszság lehetőségét hordozza, hanem annak felismerését és meghaladását is.

Az etikai felismerés és a társadalmi szabályozás

Az etika kérdése ebben a gondolatmenetben természetes módon következik a tudatosság és az önazonosság problémájából.

A belső etikai felismerés nem feltétlenül egy külső erkölcsi parancs elfogadása. Lehet annak a lehetősége is, hogy az egyén saját tudatosságában hozzáférjen a másik létezésének jelentőségéhez, és felismerje a cselekedetei, valamint mások szenvedése közötti összefüggést.

A jó és rossz felismerésének lehetősége ebben az értelmezésben eredendően jelen van minden EGY-ÉNben. Ez azonban metafizikai tétel, amely nem jelenti azt, hogy minden egyén azonos módon vagy azonos mértékben válik tudatossá erre a lehetőségre.

Az eredendő lehetőség és annak aktualizálódása között különbség van. Valami jelen lehet az EGY-ÉN lehetőségei között anélkül, hogy az egyén aktuális tudatosságában már hozzáférhetővé válna. A morális felismerés lehetősége eredendő, de a morális tudatosság kibontakozása nem szükségszerűen azonos mértékű vagy automatikus.

A jó és rossz tudásának fája ebben a keretben az emberi létezésben eredendően jelen lévő morális felismerési lehetőség metaforájaként is értelmezhető. A fa ott van, de a hozzá való viszony, a felismerés és a tudatosulás nem automatikus.

A társadalmi etika és a törvényi szabályozás szükségessége éppen ebből a különbségből fakad.

Az emberi társadalom nem feltételezheti, hogy minden egyén rendelkezik azzal a belső felismeréssel, amely spontán módon életközpontú, másokat figyelembe vevő és saját egóját meghaladó irányultságot eredményez. Amíg ez a felismerés nem aktualizálódik, a társadalomnak szüksége van az emberi attitűdök és relációk életközpontú szabályozására.

A törvény nem feltétlenül a belső etikai felismerés ellentéte, hanem annak a társadalmi feltétele, hogy a közös élet akkor is védhető maradjon, amikor a belső felismerés hiányzik vagy nem megfelelően működik.

Egy társadalom akkor is működhet viszonylag jól, ha az egyének szívében már jelen van az életközpontú etikai felismerés, és akkor is, ha ennek hiányát vagy korlátozottságát megfelelő törvényi szabályozás ellensúlyozza. A kettő együtt is létezhet, és valójában egy jól működő társadalomnak mindkettőre szüksége lehet.

A társadalmi etika szabályozza a viszonyokat, a belső etikai felismerés pedig átalakíthatja azt, ahogyan az egyén a viszonyokban önmagát és a másikat megéli.

Az etika mint a tudatosság kibontakozása

Az EGY-ÉN metafizikájának keretében az etika nem pusztán a cselekvés külső szabályozásának kérdése, hanem a tudatosság kibontakozásának egyik lehetséges következménye.

Ha az EGY-ÉN és az EGY-ÉN eredendő viszonya nem az ontológiai idegenség, hanem a létezés egyediségében megnyilvánuló összefüggés, akkor a másik létezésének figyelembevétele nem csupán társadalmi követelmény. A belső felismerés annak lehetősége, hogy az egyén saját tudatosságában hozzáférjen ehhez az összefüggéshez.

A tudatos ártás ebben az értelmezésben nem az EGY-ÉN éberségének, hanem az önazonosság téves és kizárólagossá váló meghatározásának megnyilvánulása. A gonoszság meghaladása ezért nem elsősorban az egó erkölcsi szabályokkal történő korlátozását jelenti, hanem az önazonosság ontológiai felismerésének kibontakozását.

Nem azért nem ártunk a másiknak, mert egy külső parancs megtiltja, hanem mert a másik létezésének valósága már nem idegen az önmagunkként felismert létezéstől.

Ez természetesen nem teszi feleslegessé a társadalmi etikát vagy a törvényi szabályozást. A belső felismerés és a külső szabályozás különböző szinteken működik, és egymást kiegészítő lehetőségei az emberi létezésnek.

A társadalmi etika a közös létezés biztonságának feltétele, a belső etikai felismerés pedig a tudatosság kibontakozásának lehetősége.

A gonoszság és az emberi létezés felismerése

A gonoszság kérdése végül visszavezet az emberi létezés egyik legmélyebb problémájához: ahhoz, hogy az ember miként képes saját meghatározottságait megélni, és miként válhat ezeknek a meghatározottságoknak a foglyává.

A gonoszság nem szükségképpen egy kozmikus Gonosz megnyilvánulása. Nem feltétlenül egy önálló metafizikai princípium jelenlétét bizonyítja, hanem az emberi létezés bizonyos lehetőségeinek szélsőséges aktualizálódását is jelentheti.

A tudatos kegyetlenség olyan önazonosulásban válhat lehetővé, amelyben a szemÉJiség saját kielégülését a másik létezésének rovására valósítja meg, miközben az EGY-ÉN eredendő valósága feledésbe merül.

A tudatlanság ebben az értelemben nem egyszerű információhiány, hanem az EGY-ÉN saját valóságának elfelejtése is lehet. Az etikai felismerés pedig annak a lehetősége, hogy ez a feledés megszűnjön, és a másik létezése újra hozzáférhetővé váljon az egyén tudatosságában.

Az emberi létezés azonban nem kizárólag a gonoszság lehetőségét hordozza. Az önazonosság felismerése, a tudatosság kibontakozása és az etikai érzékenység aktualizálódása szintén az emberi lehetőségek része.

A gonoszság meghaladása ebben az értelmezésben nem egy metafizikai Gonosz legyőzését jelenti, hanem az emberi létezés olyan meghatározottságainak felismerését és meghaladását, amelyek a másik létezését idegenné, jelentéktelenné vagy felhasználhatóvá teszik.

Az EGY-ÉN metafizikájának perspektívájából a kérdés ezért nem az, hogy miként győzhető le a Gonosz mint önálló kozmikus létező, hanem az, hogy miként válhat tudatossá az a létezés, amelyben a gonoszság lehetősége megjelenik, és amelyben annak meghaladása is lehetségessé válik.

Az ember olykor azért nevezi természetfelettinek a gonoszságot, mert képtelen elfogadni annak természetesen emberi eredetét. A gonoszság azonban nem teszi szükségessé a Gonosz létezését, ahogyan az emberi létezés lehetőségei sem merülnek ki a gonoszságban.

A létezés mélyebb felismerése talán éppen abban nyílik meg, amikor az ember már nem egy külső Gonosztól való félelemben, hanem saját és mások létezésének összefüggésében válik tudatossá.

Ez a felismerés nem csupán a gonoszság értelmezését változtatja meg. Lehetőséget nyit arra is, hogy az ember saját létezését ne kizárólag a szemÉJiség meghatározottságai között, hanem az EGY-ÉN eredendő valóságának tudatosságában élje meg.

A Gonosz látszólagos megtestesülése és a gonoszság emberi aktualizálódása

A Gonosz metafizikai létezésének kérdése nem választható el a gonoszság tapasztalati valóságától, ugyanakkor a két fogalom ontológiai azonossága sem tekinthető magától értetődőnek. A gonoszság létezése tapasztalati tény, amely az emberi létezés különböző megnyilvánulásaiban felismerhető. Ezzel szemben a Gonosz mint önálló, abszolút létező feltételezése már metafizikai értelmezés, amely nem következik szükségszerűen a gonoszság megtapasztalásából. A gonoszság valóságából tehát nem vezethető le egy olyan ontológiai princípium létezése, amely a gonoszság eredendő forrásaként vagy önálló megtestesítőjeként állna a létezésben.

Mindazonáltal a Gonosz önálló metafizikai létezésének elutasítása nem jelenti a gonoszság megnyilvánulási lehetőségeinek korlátozását. A gonoszság ugyanis képes olyan intenzitással és olyan következetes formában aktualizálódni az emberi tudatban, hogy az emberi személyiség egészének meghatározottságává válhat. Ilyen esetben a gonoszság nem pusztán egy-egy elszigetelt cselekedetben jelenik meg, hanem az ember viszonyulásának, gondolkodásának és cselekvésének átfogó irányultságát határozhatja meg. A személyiség ilyenkor a gonoszság olyan hordozójává válhat, amelynek megnyilvánulásai külső szemlélő számára egy önálló, a személytől idegen erő jelenlétének benyomását kelthetik.

A jelenség különösen érdekes összefüggésbe kerül a démonológiai hitrendszerek megszállottságértelmezéseivel. A hagyományos démonológiai felfogás a megszállottságot egy külső, démoni létező emberi testbe vagy tudatba történő behatolásaként értelmezi, amelynek következtében az ember személyisége és cselekvése egy idegen erő uralma alá kerül. A fenomén bizonyos megjelenési sajátosságai azonban önmagukban nem követelik meg ennek az ontológiai magyarázatnak az elfogadását. A személyiség idegennek tűnő megváltozása, a destruktív viselkedés szélsőséges megnyilvánulása vagy a korábbi önazonosságtól való látszólagos eltávolodás nem bizonyítja egy külső démoni létező jelenlétét.

A jelenség más ontológiai keretben is értelmezhető. Eszerint nem egy idegen, önálló létező költözik az emberbe, hanem az emberi tudat saját destruktív lehetőségei aktualizálódnak olyan módon, hogy a gonoszság átmenetileg sajátos, személyes formát ölthet. A személyiség ilyenkor nem feltétlenül egy külső erő áldozata, hanem a gonoszság emberi megnyilvánulásának hordozója. Ez a megközelítés nem zárja ki a pszichés folyamatok összetettségét, hanem éppen azok értelmezésében tesz különbséget a tapasztalt fenomén és annak feltételezett metafizikai eredete között.

A démonológiai értelmezések ebből a szempontból nem feltétlenül a jelenség valamennyi tapasztalati sajátosságának teljes félreértései. Bizonyos esetekben a fenomén olyan vonásait ragadhatják meg, amelyek valóban idegen, fenyegető vagy a személy korábbi önazonosságával ellentétes működés benyomását keltik. A tévedés azonban abban állhat, hogy ezt az idegenségélményt egy önálló, az embertől ontológiailag különböző létező jelenlétével azonosítják. A jelenség megfigyelése és annak metafizikai magyarázata így két különböző szintre kerül.

Ebből a perspektívából a Gonosz látszólagos megtestesülése nem valamely abszolút létező emberi testbe történő beköltözését jelenti, hanem a gonoszság emberi tudatban történő aktualizálódásának olyan formáját, amely külső szemlélő számára a Gonosz jelenlétének képzetét keltheti. A Gonosz mint önálló létező tehát nem szükséges feltétele a gonoszság ilyen megnyilvánulásainak. A fenomén hasonló lehet ahhoz, amit a démonológiai hagyomány megszállottságként ír le, miközben a mögöttes pszichofizikai mechanizmus és ontológiai értelmezés egészen más alapokon nyugszik.

Ez a különbség különösen jelentős az EGY-ÉN és a szemÉJiség összefüggésében. Az EGY-ÉN nem azonos a gonoszsággal, és nem hordoz valamiféle eredendő, abszolút destruktív princípiumot. A gonoszság a differenciált létezés egyik lehetséges meghatározottságaként jelenhet meg, amelynek aktualizálódása a szemÉJiség önállósulásával, az egó kizárólagosságával és az EGY-ÉN eredendő valóságának elfelejtésével kerülhet összefüggésbe. A személyiség ilyenkor olyan irányultságot vehet fel, amelyben a másik létezése már nem önmagában értékes valóságként jelenik meg, hanem az egó saját céljainak alárendelt tárgyává válik.

A Gonosz látszólagos megtestesülése így az emberi létezés egyik különösen szélsőséges lehetőségére mutat rá. Nem arra, hogy egy idegen metafizikai létező képes az emberbe költözni, hanem arra, hogy az ember saját létezésében képes olyan destruktív meghatározottságokat aktualizálni, amelyek következményeikben és megjelenésükben egy önálló Gonosz jelenlétének benyomását kelthetik. A gonoszság fenoménje tehát valóságos lehet anélkül, hogy a Gonosz mint abszolút létező valóságos lenne.

A Gonosz látszólagos megtestesülésének gondolati mélysége éppen ebben az összefüggésben válik különösen jelentőssé. A kívül leselkedő szörnyek belsővé válása nem feltétlenül egy külső Gonosz emberi tudatba történő behatolását jelenti, hanem annak felismerését is kifejezheti, hogy a gonoszság az ember saját létezésében képes olyan formát ölteni, amelynek eredetét a szemlélő már nem az emberben, hanem egy feltételezett idegen erőben keresi.

A legmélyebb felismerés ezért nem az, hogy a Gonosz valamiféle titokzatos módon megtestesülhet az emberben, hanem az, hogy **a gonoszság képes olyan emberi formát ölteni, amely a Gonosz létezésének látszatát kelti, miközben mögötte nem egy abszolút Gonosz, hanem az emberi létezés destruktív lehetőségeinek aktualizálódása áll.**

> A Gonosz metafizikai száműzése helyett a gonoszság valóságának megismerése felé kell fordulnunk. Nem azért, mert ezzel megszüntetjük a borzalmat, hanem azért, mert nem mondunk le annak megértéséről.

A jó abszolút valósága és a gonoszság árnyéka

> *„Nem azért kell meghaladnunk a gonoszságot, hogy végre jóvá váljon a valóság, hanem azért, hogy felismerhessük azt a jót, amelynek valósága soha nem függött a gonoszság létezésétől.”*

A Gonosz metafizikai szükségességének kérdése

Az emberi történelem, a személyes tapasztalatok és a létezés különböző megnyilvánulásai kétségtelenül tanúsítják a gonoszság valóságát. Kegyetlenség, pusztítás, szenvedésokozás, mások létezésének tárgyiasítása és tudatos elutasítása: mindezek nem pusztán elméleti lehetőségek, hanem a valóság tapasztalható eseményei. A gonoszság következményeit nem lehet sem elvont filozófiai konstrukcióként, sem valamiféle jelentéktelen illúzióként kezelni.

A gonoszság tapasztalati valóságából azonban nem következik szükségképpen a Gonosz mint önálló, abszolút metafizikai létező valósága. A kettő között olyan különbség húzódik, amelynek figyelmen kívül hagyása könnyen összekeverheti a jelenséget annak ontológiai értelmezésével.

Lehetséges, hogy a gonoszság olyan intenzitással és következetességgel jelenik meg egy létező működésében, hogy az szinte önálló erőként, idegen hatalomként vagy akár egy különálló Gonosz megtestesüléseként érzékelhető. Elképzelhető az is, hogy a gonoszságot nem kizárólag emberi létezők hordozzák. Még ha feltételeznénk is olyan, az emberitől eltérő lények létezését, amelyek a gonoszság szolgálatában állnak, mindez önmagában még nem kényszerítené ki a Gonosz mint abszolút princípium létezését.

Egy létező lehet a gonoszság hordozója, szolgája vagy előmozdítója anélkül, hogy eredendő természetét tekintve maga lenne a Gonosz. A destruktív irányultság nem feltétlenül azonos a létezés eredendő valóságával.

A gonoszság tehát valóságos lehet anélkül, hogy a Gonosz önálló metafizikai valóságként létezne.

A gonoszság emberi aktualizálódása

A gonoszság egyik legmélyebb kérdése nem az, hogy milyen külső hatalom képes az embert gonosszá tenni, hanem az, hogy miként válhat a gonoszság az ember saját tudatos működésének meghatározottságává.

Az ember képes úgy viszonyulni a másik létezéséhez, hogy annak önálló valóságát többé nem ismeri fel. A másik személy saját vágyainak, céljainak, hatalmi törekvéseinek vagy kielégülésének eszközévé válik. Ebben a viszonyulásban a másik létezése már nem önmagában értékes, hanem kizárólag saját érdekeinek függvényében nyer jelentőséget.

A gonoszság itt nem feltétlenül valamiféle külső erő behatolásának következménye. Megjelenhet az ember saját létezésében, saját tudatosságának torzulásaként, saját szemÉJiségének kizárólagosságaként.

Az EGY-ÉN eredendő valóságának elfelejtése olyan meghatározottságot eredményezhet, amelyben az egó saját önállóságát abszolutizálja, és ezzel elveszíti a másik EGY-ÉN eredendő valóságának felismerését. A gonoszság ebben az értelemben nem az EGY-ÉN eredendő természetének megnyilvánulása, hanem a differenciált létezésben aktualizálódó destruktív irányultság.

Ez a különbség nem csökkenti a gonoszság súlyát. Éppen ellenkezőleg: lehetővé teszi, hogy a gonoszságot ne egy megközelíthetetlen metafizikai entitásnak tulajdonítsuk, hanem megpróbáljuk megérteni azt a létezésben, amelyben ténylegesen megnyilvánul.

A jó ismeretének kérdése

Ha a gonoszság nem önálló metafizikai princípium, akkor felvetődik a kérdés: mi határozza meg a gonoszságot, és mihez képest válik egyáltalán felismerhetővé?

Talán a jó ismeretének hiánya, a jó felismerésének torzulása vagy a jó tudatos tagadása lehet a gonoszság egyik alapvető meghatározottsága.

A jó ismeretének hiányában az ember nem feltétlenül képes felismerni cselekedetei valódi jelentőségét. Nem látja a másik létezésének értékét, nem érzékeli a szenvedés következményeit, vagy nem rendelkezik megfelelő tudatossággal ahhoz, hogy felismerje a jó irányultságát.

A jó torzult ismeretében azonban már más helyzet alakul ki. Az ember felismerhet bizonyos értékeket, mégis saját érdekeinek, vágyainak vagy ideológiájának rendeli alá azokat. A jó ebben az esetben nem teljesen ismeretlen számára, hanem saját szemÉJiségének kizárólagosságán keresztül értelmeződik.

A jó tudatos tagadása pedig talán a gonoszság egyik legmélyebb formáját jelenti. Itt már nem pusztán a felismerés hiányáról vagy tévedésről beszélünk, hanem arról, amikor valaki a jó felismerhető valóságával szemben saját akaratának érvényesítését választja.

Ez a gondolat a Szentlélek elleni bűn egy lehetséges értelmezéséhez is elvezethet. A keresztény hagyományban ez a bűn különösen súlyos, mert nem egyszerűen a jó téves felismeréséről, hanem annak tudatos elutasításáról is szólhat. Egy lehetséges filozófiai olvasatban a jó felismerhető működésének gonoszként való tudatos átértelmezése, illetve elutasítása olyan viszonyulás, amelyben az ember nem pusztán nem ismeri a jót, hanem saját kizárólagosságának fenntartása érdekében szembefordul vele.

A gonoszság ebben az értelemben nem feltétlenül a jóval egyenrangú, önálló princípium, hanem a jóhoz való viszony olyan destruktív meghatározottsága, amely a felismerés hiányában, torzulásában vagy tudatos tagadásában aktualizálódik.

A jó és a rossz polaritásának meghaladása

A gondolatmenet azonban itt még nem ér véget.

Ha a jó csupán a rossz ellentéteként lenne meghatározható, akkor a jó fogalma szükségképpen függne a rossz létezésétől. A jó ebben az esetben csak annyit jelentene, hogy valami nem rossz. A két pólus egymást határozná meg, és egyik sem lenne önmagában abszolút.

Csakhogy a rossz megszüntetése még nem jelenti a jó megismerését.

Ha megszüntetnénk minden gonoszságot, minden kegyetlenséget, minden szenvedésokozást és minden destruktív irányultságot, akkor ezzel még nem jutnánk el a jó eredendő természetének felismeréséhez. A gonoszság hiánya önmagában nem mondja meg, mi a jó. Legfeljebb megteremtheti annak lehetőségét, hogy a jó felismerése és kibontakozása akadálytalanabbá váljon.

A szeretet sem merül ki a gyűlölet hiányában. A boldogság sem merül ki a szenvedés megszűnésében. A teljesség sem pusztán a hiányok felszámolásának eredménye.

A jó tehát nem a rosszhoz képest jó.

A jó eredendő valósága nem a gonoszság megszűnéséből származik, és nem is a gonoszság létezése teszi lehetővé annak meghatározását. A jó nem valamiféle relatív ellenpólus, amelynek jelentősége a rosszhoz való viszonyában áll fenn.

A jó önmagában VALÓ.

Ez az állítás azonban nem a jó és a rossz polaritásának egyszerű megfordítását jelenti. Nem arról van szó, hogy a jó válik a rossz fölött álló abszolút pólussá, miközben továbbra is ugyanabban a kettősségben gondolkodunk.

Hanem arról, hogy a jó eredendő valósága túlmutat azon a polaritáson, amelyben a jó és rossz megkülönböztetése egyáltalán értelmezhetővé válik.

A polaritásokon túli VALÓság

Az EGY-ÉN metafizikájának értelmezési keretében az EGY-ÉN eredendő valósága nem a jó és rossz polaritásának egyik oldalán található. Nem valamiféle tökéletesített jóként áll szemben a gonosszal, hanem azon a valóságon túl, amelyben ezek a meghatározottságok egyáltalán létrejönnek.

A jó és rossz megkülönböztetése a differenciált létezésben fontos és szükséges lehet. A cselekedetek, a viszonyulások és azok következményei valóban különböznek egymástól. A szenvedésokozás nem azonos a szeretettel, a kegyetlenség nem azonos az együttérzéssel, és a másik létezésének tárgyiasítása nem azonos annak felismerésével.

A polaritásokon túli VALÓság azonban nem merül ki ebben a megkülönböztetésben.

Az EGY-ÉN eredendő valóságának felismerése nem egyszerűen a jó és rossz közötti helyes választás, hanem annak felismerése, hogy a létezés eredendő valósága nem ezeknek a polaritásoknak a függvénye.

A jó ebben az összefüggésben nem egy különálló princípium, hanem a létezés olyan irányultsága, amelyben az EGY-ÉN felismeri önmagát és a másik EGY-ÉN eredendő valóságát.

A gonoszság pedig ennek a felismerésnek a hiányában, torzulásában vagy tudatos tagadásában aktualizálódhat.

Ezért a jó megismerése nem egyszerűen a gonoszság felismerésének ellentéte. A jó megismerése az eredendő VALÓság felismerése.

A gonoszság árnyéka

A gonoszság talán azért képes olyan erőteljesen megjelenni a létezésben, mert az ember saját tudatosságának lehetőségei között ott rejlik az eredendő valóság felismerésének elutasítása is.

Az árnyék azonban nem önálló valóság abban az értelemben, ahogyan az a fény, amelynek hiányában az árnyék egyáltalán nem válhatna felismerhetővé.

A gonoszság árnyéka lehet mély, kiterjedt és pusztító. Lehet olyan intenzív, hogy az ember számára a Gonosz önálló létezésének benyomását kelti. De az árnyék mértéke nem határozza meg a fény eredendő valóságát.

A jó ismeretének hiánya nem teszi a jót kevésbé valóságossá. A jó tudatos tagadása sem képes megszüntetni annak eredendő valóságát. A gonoszság akár teljesen elboríthatja egy létező működését, de ezzel még nem válik a létezés abszolút alapjává.

A jó valósága nem attól függ, hogy mennyire képes megnyilvánulni a világban.

És talán éppen ez az a felismerés, amely a gonoszság metafizikai abszolutizálásának egyik legmélyebb alternatíváját kínálja.

A jó felismerése mint ontológiai éberség

A jó felismerése ebben az értelemben nem pusztán erkölcsi szabályok elsajátítása, nem egyszerűen a helyes és helytelen cselekedetek megkülönböztetése, és nem is valamiféle társadalmi konvenció követése.

A jó felismerése az eredendő VALÓság felismerésének lehetősége.

Ez az éberség túlmutat a szemÉJiség kizárólagosságán. Nem azért, mert megszünteti az egyéniséget vagy az egót, hanem mert többé nem engedi, hogy azok önállósulása kizárólagossá váljon.

Az ember ebben az éberségben nem csupán saját létezését ismeri fel, hanem a másik létezésének eredendő valóságát is. A másik többé nem pusztán eszköz, akadály vagy saját vágyainak tárgya, hanem önmagában VALÓ.

Ez a felismerés nem feltétlenül teszi lehetetlenné a tévedést, a konfliktust vagy a szenvedést. De olyan irányultságot teremt, amelyben a másik létezésének elutasítása nem válik a saját önmegvalósítás természetes eszközévé.

A jó aktualizálása tehát nem egyszerűen a gonoszság megszüntetése. A jó aktualizálása annak a valóságnak a kibontakozása, amelynek eredendő természetét a gonoszság soha nem határozhatta meg.

A jó abszolút valósága

Talán itt fogalmazható meg a gondolatmenet végső felismerése.

Nem azért kell meghaladnunk a gonoszságot, hogy végre jóvá váljon a valóság.

Nem azért kell felismernünk a jót, hogy a gonoszság létezése értelmet nyerjen.

És nem azért kell a jó felé fordulnunk, mert a rossz létezése szükségessé teszi annak ellentétét.

Hanem azért, mert **a jó eredendő valósága soha nem függött a gonoszság létezésétől**.

A gonoszság megszüntetése önmagában még nem a jó megismerése. A gonoszság hiánya nem azonos a jó jelenlétével. A jó pedig nem valamiféle tökéletesített állapot, amely csak a rossz felszámolása után válhat valóságossá.

A jó már eredendően VALÓ.

Az ember feladata talán nem az, hogy létrehozza ezt a valóságot, hanem hogy felismerje, és saját létezésében lehetőséget adjon annak kibontakozására.

A gonoszság árnyéka lehet bármilyen mély, a jó eredendő valóságát nem képes megszüntetni.

És talán ez az a felismerés, amelyben a jó és rossz polaritása végül elveszíti metafizikai kizárólagosságát: nem azért, mert jelentéktelenné válik, hanem mert megismerhetővé lesz az a VALÓság, amelynek létezése soha nem szorult rá erre a kettősségre.

A jó nem a gonoszság ellentéte. A jó az a VALÓság, amelyhez képest a gonoszság egyáltalán felismerhetővé válik.

Az Atya mint a jó abszolút Forrása

Jézus egyik különösen figyelemre méltó kijelentése a jó eredendő valóságának kérdéséhez vezet bennünket.

Amikor valaki „jó Mesternek” szólítja őt, Jézus így válaszol:

> *„Miért mondasz engem jónak? Senki sem jó, csak egy, az Isten.”* (Márk 10,18)

A kijelentés hagyományos teológiai értelmezése mellett érdemes megvizsgálnunk annak egy lehetséges ontológiai jelentőségét is. Vajon Jézus nem egyszerűen az emberi jóság korlátozottságára utal, hanem a jó eredendő Forrására irányítja figyelmünket?

Ha az Atyát az Abszolútumként, az EGY eredendő valóságaként értelmezzük, akkor a kijelentés egészen különleges összefüggést tárhat fel. Az Atya ebben az értelmezésben nem a jó és rossz polaritásának egyik oldalán álló, tökéletesen jó létező, hanem a jó eredendő valósága, amelynek léte nem függ a rossz lehetőségétől vagy jelenlététől.

Az Atya nem azért jó, mert nem gonosz. Nem azért abszolút jó, mert a rossz ellentéte. Hanem azért, mert a jó eredendő valósága nem a polaritások világából származik.

A jó emberi megnyilvánulása ebben az összefüggésben nem azonos a jó abszolút valóságával. Az ember lehet jó, lehet képes szeretetre, együttérzésre, igazságosságra és a másik létezésének felismerésére, de mindez nem jelenti azt, hogy saját differenciált létezésében a jó abszolút Forrásává válna.

Az ember a jó felismerője és megnyilvánítója lehet, miközben annak eredendő valósága túlmutat saját létezésén.

Ez a különbség talán egy újabb megvilágításba helyezi a jó megismerésének kérdését is. A jó nem pusztán erkölcsi kategória, amelynek jelentőségét a gonoszsággal való szembenállása határozza meg. A jó felismerése az Abszolútum eredendő valóságának felismeréséhez vezethet.

Az Atya ebben az értelmezésben nem egyszerűen a jó legmagasabb fokozata, hanem annak polaritásokon túli, eredendő VALÓsága.

És talán éppen ezért válik a jó megismerése többé, egyszerű erkölcsi tökéletesedésnél. Nem csupán a gonoszság meghaladását jelenti, hanem annak felismerését, hogy a jó eredendő valósága soha nem szorult rá a gonoszság létezésére.

A jó nem a gonoszság ellentéteként születik meg. A jó az Abszolútum eredendő valósága.

Az ember pedig nem azért válhat jóvá, mert a gonoszság megszűnésével létrejön benne a jó, hanem azért, mert felismerheti és saját létezésében aktualizálhatja azt a valóságot, amelynek eredendő Forrása túlmutat minden polaritáson.

> **Az Atya nem a rossz hiányában jó. Az Atya a jó eredendő VALÓsága.**

A tudatosság két iránya és a gonoszság lehetősége

Ha a jó eredendő VALÓsága nem függ a gonoszságtól, akkor felmerül egy további, elkerülhetetlen kérdés: **miként lehetséges, hogy a gonoszság a megnyilvánult létezésben mégis olyan mértékben képes aktualizálódni, hogy akár a jó felismerésének és kibontakozásának feltételeit is elpusztíthatja?** Miként válhat a tudatosság olyan állapotává, amely nem csupán elfordul a jótól, hanem annak felismerését, sőt másokban való kibontakozását is akadályozza?

A válasz megértéséhez a megnyilvánult létezés duális természetéből kell kiindulnunk. A differenciált létezés nem kizárólag egyetlen irányban hordozza a kibontakozás lehetőségét. Mindannak a lehetősége, ami a megnyilvánult létezésben aktualizálódhat, annak duális természetében rejlik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy minden lehetőség azonos ontológiai értékkel vagy eredendő valósággal rendelkezne. A lehetőség és annak aktualizálódása ugyanis nem azonos a VALÓság eredendő természetével.

A tudatosság sem kizárólag az ontológiai értelemben vett önazonosság felismerésének és megvalósulásának irányába képes elmozdulni. Ugyanúgy lehetősége van arra is, hogy ettől az önazonosságtól mindinkább eltávolodjon, annak felismerését fokozatosan elveszítse, végül akár teljesen elfelejtse. A tudatosság lehetséges állapotainak két szélső határa így az eredendő ontológiai önazonosság teljes felismerése, illetve annak teljes elfelejtése.

E két szélső állapot azonban nem két különböző ontológiai eredet, és nem is két egymással szemben álló abszolút valóság. Nem a jó és a gonosz két örök princípiumának megnyilvánulásai. Sokkal inkább a tudatosság két lehetséges végpontját jelölik a differenciált létezésben: az eredendő VALÓság felismerésének maximumát, illetve ennek felismerésétől való teljes elfordulást.

E megkülönböztetés teszi érthetővé azt is, miként lehetséges, hogy az ember ismerheti a jót, mégis tudatosan cselekedhet ellene. A jó erkölcsi vagy fogalmi ismerete ugyanis nem feltétlenül jelenti az eredendő ontológiai önazonosság felismerését. Az ember tudhatja, mi a helyes, felismerheti egy cselekedet következményeit, és akár világosan értheti mások szenvedését is, miközben saját

létezésének eredendő VALÓságát már nem ismeri fel. A jó ismerete így elválhat a jó ontológiai felismerésétől.

A gonoszság lehetősége éppen ebben a különbségben válik érthetővé. Nem szükséges feltételeznünk, hogy az ember eredendő VALÓsága maga is gonosszá válik. Elég annak felismerése, hogy a tudatosság elveszítheti kapcsolatát saját eredendő önazonosságának tudatával, és a megnyilvánult létezésben olyan irányultságot aktualizálhat, amely már nem ismeri fel önmagában és a másikban az eredendő VALÓságot.

A teljes önazonosság elfelejtése ebben az értelemben nem az ontológiai önazonosság megszűnése. Az eredendő VALÓság nem semmisül meg, és nem változik át saját ellentétévé. Ami megszűnik, az ennek felismerése a tudatosságban. A létezés eredendő VALÓsága és annak tudatos felismerése tehát nem azonos: az előbbi nem függ az utóbbitól, az utóbbi azonban teljesen elveszítheti kapcsolatát az előbbivel.

Ebből következik a gonoszság egyik legmélyebb lehetősége is. A tudatosság nem csupán nem ismeri fel a jót, hanem akár annak tudatos felismerése ellenére is elfordulhat tőle. Ekkor a jó már nem a saját eredendő VALÓságának felismeréseként jelenik meg, hanem egy külső, akár elutasítható követelményként. Az ember így nem feltétlenül azért cselekszik a jó ellen, mert nem tudja, mi a jó, hanem azért, mert már nem ismeri fel azt a VALÓságot, amelyben a jó nem idegen tőle, hanem saját eredendő önazonosságának és a másik létezésének egyaránt kifejeződése.

A gonoszság ebben az értelemben nem az eredendő VALÓság ellentétes princípiuma, hanem a megnyilvánult létezésben aktualizálódó tudatosság olyan szélsőséges irányultsága, amelyben az eredendő önazonosság felismerése teljesen elhomályosulhat. Ez az elhomályosulás pedig nem csupán belső tudatállapot maradhat. Cselekvésekben, kapcsolatokban, intézményekben és történelmi folyamatokban is megnyilvánulhat, olyan valóságos következményeket létrehozva, amelyek mások létezését, szabadságát, méltóságát és akár a jó felismerésének lehetőségét is elpusztíthatják.

Az ontológiai értelmezés azonban nem teszi semmissé az ember felelősségét. A cselekedetek, a szenvedés, a pusztítás és azok következményei a megnyilvánult létezés valóságához tartoznak. Az eredendő önazonosság elfelejtése nem teszi meg nem történtté azt, amit az ember cselekedett, és nem teszi szükségtelenné az igazságosságot sem. Éppen ellenkezőleg: ha a másik létezése önmagában VALÓság, akkor annak elpusztítása vagy instrumentális tárggyá alacsonyítása nem pusztán egy erkölcsi szabály megsértése, hanem az eredendő VALÓság felismerésének radikális megtagadása.

A gonoszság tehát képes rendkívüli módon kibontakozni a megnyilvánult létezésben, anélkül, hogy e kibontakozás az eredendő jó VALÓságát bármilyen módon megváltoztatná. A gonoszság hatalma a megnyilvánult létezésben valóságos lehet, de ez a hatalom nem azonos az ontológiai abszolútummal. Elpusztíthatja a jó felismerésének feltételeit, megsemmisítheti annak emberi és történelmi megnyilvánulásait, de nem teheti meg nem történtté azt az eredendő VALÓságot, amelyből a jó felismerése és kibontakozása egyáltalán lehetségessé válik.

Így a jó felismerése nem egyszerűen a gonoszság megszüntetésének eredménye. Nem azért válik valóságossá, mert a gonoszság már nincs jelen, hanem azért, mert a tudatosság ismét felismerheti azt az eredendő VALÓságot, amelynek igazsága soha nem függött a gonoszság jelenlététől vagy hiányától.

A megnyilvánult létezésben a tudatosság előtt tehát nem csupán az a lehetőség áll, hogy választania kell a jó és a gonosz között. Mélyebben tekintve arról van szó, hogy felismerheti vagy elfelejtheti saját eredendő ontológiai önazonosságát. E felismerésben a jó nem egy külső követelmény, nem a gonoszság ellentéte, és nem is egy elérendő erkölcsi állapot. Hanem annak a VALÓságnak a tudatos kibontakozása, amely minden polaritást megelőzően eredendően jó.

> A jó ezért nem attól válik abszolút valósággá, hogy a tudatosság felismeri. A tudatosság attól válhat valóban önazonossá, hogy felismeri a jó abszolút VALÓságát.

A Gonosz szükséglete

A spiritualitás paradoxona: miért ragaszkodunk a Gonosz létezéséhez, miközben le akarjuk győzni? A Gonosz ontológiai szükséglete, a külső ellenségkép, az önismeret elkerülése és a spirituális küzdelem önfenntartó mechanizmusának filozófiai vizsgálata.

A spiritualitás önfenntartó mechanizmusa és a külső ellenség ontológiai menedéke

1. A Gonosz mint ontológiai szükséglet

Az emberi gondolkodás egyik sajátos hajlama, hogy a tapasztalt jelenségek mögött önálló létezőket, princípiumokat és hatóerőket tételez. Amennyiben a világban gonoszságot tapasztalunk, hajlamosak vagyunk feltételezni, hogy léteznie kell a Gonosznak is. Ha sötétséget tapasztalunk, akkor a Sötétség önálló princípiummá válhat. Ha az emberi természetben olyan irányultságok jelennek meg, amelyek szenvedést, pusztítást vagy rombolást eredményeznek, akkor könnyen egy olyan erő működésének tulajdonítjuk őket, amely szemben áll a Jóval, és amelynek eredete rajtunk kívül keresendő. Ez a gondolkodás azonban nem szükségszerű következménye a tapasztalatnak, hanem annak egy sajátos értelmezési módja.

A gonoszság tapasztalati realitásából ugyanis nem következik a Gonosz önálló ontológiai létezése. A jelenség és a jelenség mögé feltételezett princípium két különböző természetű állítás. Az egyik a tapasztalatból indul ki, a másik már metafizikai feltevést tartalmaz. A kettő közötti különbség elmosása olyan világértelmezéshez vezethet, amelyben a tapasztalt valóság magyarázata egyre inkább elszakad magának a valóságnak a vizsgálatától.

A Gonosz ilyen módon nem csupán magyarázattá, hanem ontológiai szükségletté is válhat. Nem azért tételezzük, mert létezése bizonyított, hanem azért, mert a világ értelmezésének egy adott szerkezete igényli ezt. Ez a szükséglet különösen akkor válik jelentőssé, amikor az ember a Jó abszolút természetét kívánja fenntartani, miközben a világban tapasztalható gonoszságot is önálló, valóságos tényezőként akarja elhelyezni.

---

2. Az abszolút Jó és a független Sötétség

A manicheizmus ennek a problémának különösen következetes példáját kínálja. A fény és a sötétség két eredendő princípiumának tételezésével olyan kozmológiai szerkezetet hoz létre, amelyben a Jó és a Gonosz nem egyetlen létforrás különböző megnyilvánulásai, hanem egymástól független eredetű valóságok. A világban tapasztalható konfliktus így nem valamely egységes lét belső problematikájából, hanem két őseredetű princípium találkozásából és küzdelméből következik.

Ezzel azonban egy rendkívül jelentős ontológiai kérdés keletkezik: miként maradhat Isten abszolút, ha létezik tőle független princípium, amelynek eredete, működése és fennállása nem vezethető vissza rá?

A két princípium egyenrangúsága esetén Isten nem lehet egyetemes értelemben abszolút, hiszen létezésének és hatalmának határát egy másik, tőle független valóság jelöli ki. Amennyiben pedig a Sötétség princípiuma nem egyenrangú, hanem alárendelt, akkor ismét felmerül a kérdés, hogy miért szükséges egyáltalán önálló létezőként tételezni.

A probléma tehát nem egyszerűen a gonoszság magyarázatának nehézsége, hanem az a metafizikai ár, amelyet az ember hajlandó megfizetni azért, hogy az abszolút Jó és a tapasztalati Gonosz egymással szembenálló, mégis önálló realitásként fennmaradhasson.

A Gonosz így olyan ontológiai menedékké válik, amelyben a világ rosszasága elhelyezhető anélkül, hogy annak eredetét, feltételeit és kibontakozását az egységes lét összefüggésében kellene megértenünk.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a manicheizmus minden követője tudatosan ilyen menedéket keres. A judeo-keresztény Sátán értelmezések is nagyon sok esetben a gonoszságot külső entitásként tételezik és kezelik, még akkor is, ha a Gonoszt nem önálló princípiumként határozzák meg. Sokkal inkább arról van szó, hogy egy világértelmezés struktúrája olyan lehetőségeket teremt, amelyek az emberi megismerés és önértelmezés sajátos szükségleteit szolgálhatják.

---

3. A külső ellenség és a belső természet

A Gonosz külsővé tétele nem kizárólag metafizikai probléma. Egyúttal az ember önmagához való viszonyának egyik alapvető kérdése is.

Az emberben megjelenő gyűlölet, irigység, uralkodásvágy, kegyetlenség, önzés, félelem vagy pusztításra irányuló hajlam nem feltétlenül igényel egy rajta kívül álló, önálló gonosz hatalom tételezését. Ezek az emberi természet bizonyos lehetőségei, amelyek különböző feltételek között kibontakozhatnak, megerősödhetnek, egymással összekapcsolódhatnak, és sajátos működési struktúrákat hozhatnak létre.

A kérdés ezért nem feltétlenül az, hogy milyen külső erő támadja meg az embert, hanem az, hogy milyen belső és relációs feltételek között válik az ember saját természetének romboló irányultságai hordozójává.

A külső Gonosz képzete azonban lehetővé teszi, hogy az ember ezt a kérdést elkerülje. Ha a gonoszság egy rajtunk kívül álló princípium működése, akkor az ember önmagát elsősorban annak elszenvedőjeként, megtámadottjaként vagy ellene küzdőként határozhatja meg. A saját természetének vizsgálata így könnyen háttérbe szorulhat egy olyan küzdelem mögött, amelynek célpontja nem az emberben, hanem az emberen kívül helyezkedik el.

Ebben az értelemben a külső ellenség nem pusztán magyarázza a belső konfliktust, hanem egyúttal lehetővé is teszi annak elkerülését.

A jelenség különösen azért figyelemre méltó, mert az önismeret látszólagos jelenléte mellett is fennmaradhat. Az ember beszélhet az Árnyékról, a Sátánról, a Sötétségről vagy a belső démonokról, miközben valójában nem saját működésének feltárására törekszik, hanem egy már előzetesen adott ellenségképhez rendeli tapasztalatait. A szimbólum ebben az esetben nem az önismeret eszközévé, hanem annak helyettesítőjévé válik.

A különbség alapvető: az egyik megközelítésben a fogalom elvezet a tapasztalat mélyebb megértéséhez, a másikban a tapasztalatot rendeljük hozzá a fogalomhoz.

---

4. A spiritualitás mint a Gonosz fenntartásának rendszere

A spiritualitás jelentős részében megfigyelhető egy sajátos paradoxon: az ember a Gonosz meghaladására törekszik, miközben világértelmezése és spirituális identitása annak folyamatos jelenlétére épül.

A Gonosz ellen folytatott küzdelem nem csupán egy feladat, hanem az ember önmeghatározásának eszközévé is válhat. Aki a Gonosz ellen küzd, az önmagát a Jó oldalán állóként határozhatja meg. Aki a Sötétséget legyőzni kívánja, az saját létezését a Fény szolgálatában értelmezheti. Aki a Sátán kísértéseivel szemben áll, az önmagát a spirituális ellenállás résztvevőjeként ismerheti fel.

Ebben a szerkezetben a Gonosz létezése nemcsak a világ problémájának magyarázatát biztosítja, hanem a spiritualitás egyik motivációs forrásává is válik.

Az ellenség igazolja a küzdelem szükségességét, a küzdelem pedig megerősíti az ellenség jelentőségét. A harc önfenntartóvá válhat, hiszen az ember spirituális identitása részben éppen annak a konfliktusnak a fenntartásából táplálkozik, amelyet meg kíván haladni.

A Gonosz így nem egyszerűen valami, amitől meg akarunk szabadulni, hanem valami, amelynek létezése nélkül saját spirituális szerepünk is bizonytalanná válhat.

Ez a mechanizmus nem feltétlenül tudatos. Az ember őszintén vágyhat a megtisztulásra, a megismerésre, a békére vagy a szeretetre, miközben egy olyan világértelmezésben él, amely folyamatosan újratermeli a konfliktust. A belső háborgás így nem feltétlenül a spiritualitás akadályává, hanem annak fűtőanyagává válik.

A szenvedés spirituális jelentőséget nyerhet, a belső konfliktus a küzdelem bizonyítékává válhat, az ellenség jelenléte pedig a fejlődés szükséges feltételének tűnhet.

A spiritualitás ebben az esetben nem feltétlenül a konfliktus meghaladására irányul, hanem annak folyamatos értelmezésére, legitimálására és fenntartására.

---

5. A szent háború és az önigazolás körforgása

A Gonosz külsővé tétele egy további, különösen veszélyes következménnyel is járhat: az ember saját cselekvéseit a Jó szolgálatában állóként igazolhatja.

Ha a világot a Jó és a Gonosz harcaként értelmezzük, akkor a konfliktusban való részvétel erkölcsi jelentőséget nyer. Az ember nem egyszerűen saját érdekeit, félelmeit vagy indulatainak következményeit éli meg, hanem egy magasabb rendű küzdelem résztvevőjeként értelmezheti önmagát.

A Gonosz elleni harc így legitimálhatja a saját agressziót, a mások fölötti ítélkezést, az intoleranciát, sőt akár az erőszakot is. Aki a Gonosz ellen harcol, az könnyen úgy érezheti, hogy saját cselekvései nem ugyanazon erkölcsi mérce alá tartoznak, mint azok, amelyeket ellenségeinek tulajdonít.

A „szent háború” ebben az értelemben nem feltétlenül valamely történeti vagy vallási konfliktust jelent. Sokkal inkább egy olyan önigazoló struktúrát, amelyben az ember a saját belső és külső konfliktusait egy abszolút erkölcsi küzdelem keretében értelmezi.

A veszély éppen abban rejlik, hogy a Jó nevében folytatott harc nem feltétlenül teszi jóvá a harc természetét.

Az ember ugyanis nem attól válik a Jó képviselőjévé, hogy a Gonosz ellen harcol, hanem attól, hogy képes felismerni saját cselekvéseinek, indítékainak és működésének valós természetét.

A Gonosz elleni küzdelem így akár a Gonosz egyik legkifinomultabb önfenntartási mechanizmusává is válhat: nem azért, mert a Gonosz valamely önálló princípiumként működik, hanem mert az ember saját romboló irányultságait a Jó szolgálatának képzetében képes fenntartani.

---

6. Az Árnyék, a Sátán és a szimbólum szubsztanciává válása

A modern spiritualitásban különösen érdekes jelenség, hogy a különböző hagyományokból származó fogalmak gyakran egymás mellett, egymást megerősítve jelennek meg. A Sátán, az Árnyék, a Sötétség, a Gonosz, a negatív energia és más hasonló képzetek egy olyan közös értelmezési mezőt alkothatnak, amelyben a belső konfliktusok és a világban tapasztalható rosszaság egyetlen, személyes vagy személytelen ellenséges erő működéséhez kapcsolódnak.

E fogalmak azonban eredetileg nem feltétlenül azonos jelentésűek. A Sátán vallási alakja, a jungi Árnyék pszichológiai fogalma és a manicheista Sötétség ontológiai princípiuma különböző természetű értelmezési konstrukciók.

A probléma nem a szimbólumok használata, hanem azok ontológiai félreértése.

A jungi Árnyék például nem egy rajtunk kívül álló gonosz lény, hanem az én által el nem ismert, elutasított vagy tudattalanban maradó személyiségtartalmak összefoglaló fogalma. Amennyiben ezt egy külső, önálló hatóerőként értelmezzük, éppen azt a pszichológiai jelentést veszítjük el, amely az önismeret szempontjából lényegessé teszi.

Hasonlóképpen, egy vallási szimbólum is szolgálhat az emberi tapasztalat mélyebb megértésére, amennyiben nem válik a tapasztalatot helyettesítő, önálló ontológiai magyarázattá.

A szimbólum ugyanis akkor tölti be valódi megismerési funkcióját, ha visszavezet bennünket a valóság vizsgálatához. Ha azonban önálló létezővé merevedik, akkor könnyen elválaszt bennünket attól, amit eredetileg meg kellett volna értenünk.

---

7. A gonoszság és a Gonosz logikai különbsége

A Gonosz önálló létezésének tételezése mögött gyakran egy egyszerűnek tűnő, mégis hibás következtetés húzódik meg: ha létezik gonoszság, akkor léteznie kell a Gonosznak is.

Ez azonban logikai szempontból nem szükségszerű.

A jelenség létezése nem bizonyítja egy azonos nevű szubsztancia létezését. A pusztulás tapasztalatából nem következik a Pusztítás önálló princípiuma, a fájdalom tapasztalatából a

Fájdalom önálló létezője, a tudatlanság jelenlétéből pedig a Tudatlanság valamiféle független hatalma.

A gonoszság esetében sem indokolt automatikusan hasonló következtetésre jutnunk.

A gonoszság lehet egy cselekvés, egy irányultság, egy kapcsolat vagy egy működési struktúra minősége, anélkül hogy önálló, a lét egészétől független princípiumként kellene léteznie.

Ez nem jelenti a gonoszság relativizálását. Ellenkezőleg: lehetővé teszi, hogy annak valóságát ne egy metafizikai ellenség feltételezésével, hanem konkrét működésének, feltételeinek és következményeinek vizsgálatával értsük meg.

A gonoszság így nem veszít valóságából, csupán elveszíti azt az ontológiai kiváltságot, amelyet az ember saját világértelmezésében gyakran biztosít számára.

---

8. Az egyszerűség elve és az ontológiai takarékosság

A Gonosz önálló princípiumának tételezése nemcsak logikai, hanem módszertani kérdéseket is felvet.

Amennyiben egy jelenség megértéséhez nincs szükség egy új, a lét egészétől független princípium feltételezésére, akkor annak bevezetése nem feltétlenül növeli a magyarázat értékét. Sőt, olyan új problémákat teremthet, amelyek az eredeti jelenség megértésétől még távolabb vezetnek.

Miért kellene egy második, Istentől független őseredeti valóságot tételeznünk ahhoz, hogy a gonoszság létezését elfogadjuk? Miért kellene a Sötétség önálló létét feltételeznünk, ha a gonoszság az emberi természet, a létviszonyok és a működési feltételek összefüggésében is vizsgálható?

Az ontológiai takarékosság nem a jelenségek leegyszerűsítése, hanem annak elkerülése, hogy szükségtelen létezőkkel terheljük meg a valóság értelmezését.

Az egyszerűség ebben az értelemben nem a gondolkodás felületességét jelenti, hanem éppen annak fegyelmét: csak annyi ontológiai feltevést alkalmazunk, amennyit a megértés valóban megkövetel.

A Gonosz önálló princípiumának elvetése ezért nem feltétlenül a gonoszság problémájának megoldása, hanem egy olyan megismerési irány kezdete, amelyben a magyarázat többé nem egy előzetesen tételezett ellenséges létezőhöz, hanem a valóság tényleges működéséhez kapcsolódik.

---

9. A spiritualitás meghaladása a küzdelem meghaladásában

A spiritualitás egyik legmélyebb lehetősége talán éppen abban rejlik, hogy képes meghaladni saját küzdelmi struktúráit.

Ez nem a gonoszság elfogadását, nem az erkölcsi különbségek megszüntetését és nem a cselekvés feladását jelenti. Sokkal inkább annak felismerését, hogy a Jó megvalósítása nem feltétlenül igényli egy önálló Gonosz létezésének fenntartását.

A belső megtisztulás nem feltétlenül egy külső Sötétség legyőzésének folyamata. Lehet az ember saját természetének megismerése, a működésében megjelenő romboló irányultságok felismerése, valamint azoknak a feltételeknek a feltárása, amelyek között ezek kibontakoznak.

Ebben a megközelítésben a spirituális fejlődés nem a Jó és a Gonosz kozmikus harcában való egyre hatékonyabb részvételt jelenti, hanem annak a képességnek a kibontakozását, hogy az ember egyre kevésbé legyen kiszolgáltatva saját tudattalan, önigazoló és romboló működéseinek.

A küzdelem ekkor nem feltétlenül szűnik meg, de elveszíti azt az ontológiai és identitásképző kiváltságát, amely korábban meghatározta.

Az ember többé nem azért cselekszik, mert a Gonosz ellen kell harcolnia, hanem azért, mert felismeri a cselekvés, a felelősség és a létezés összefüggéseit.

---

10. A Gonosz nélküli spiritualitás lehetősége

> **Talán a legnehezebb kérdés végül nem az, hogy miként győzhetjük le a Gonoszt, hanem az, hogy képesek vagyunk-e elképzelni egy olyan spiritualitást, amelynek nincs szüksége a Gonosz ontológiai fenntartására.**

Egy olyan spiritualitást, amely nem az ellenség jelenlétéből meríti identitását, nem a szenvedés legitimálásából táplálkozik, és nem egy külső Sötétség elleni harcban határozza meg saját jelentőségét.

Egy olyan spiritualitást, amelynek középpontjában nem a küzdelem, hanem a megismerés áll.

Ez a megismerés nem feltétlenül teszi egyszerűvé az emberi létezést. Nem szünteti meg a fájdalmat, a konfliktust, a veszteséget vagy a gonoszság tapasztalatát. Mindössze megfosztja ezeket attól a lehetőségtől, hogy egy előzetesen tételezett, önálló Gonosz működésének bizonyítékává váljanak.

A spiritualitás így nem egy örök harc fenntartásának eszköze, hanem a valóság egyre mélyebb megértésének lehetősége.

És talán éppen itt válik láthatóvá az emberi spiritualitás egyik legnagyobb paradoxona: az ember olykor azért ragaszkodik ahhoz, amit le akar győzni, mert annak létezése nélkül nem tudja meghatározni önmagát.

> A Gonosz meghaladása ebben az értelemben nem feltétlenül a Gonosz legyőzését jelenti.
>
> Hanem annak felismerését, hogy **a Jó megvalósításához nem szükséges a Gonosz ontológiai fenntartása.**
>
> És talán a spiritualitás valódi szabadsága éppen ott kezdődik, ahol az ember többé nem igényli az ellenséget ahhoz, hogy önmagát a Jó oldalán állónak tudja.

A kis értés és a sátáni működés metafizikája

A kísértés mint a megértés korlátozottsága

A magyar nyelv különös jelentésbeli lehetőséget rejt magában a *kísértés* szóban. Ha a szót nem történeti etimológiai állításként, hanem filozófiai jelentésképző lehetőségként vizsgáljuk, felfedezhetjük benne a *kis értés* gondolati alakzatát. Ez a nyelvi játék önmagában természetesen nem bizonyít semmit, mégis olyan felismeréshez vezethet, amely a kísértés természetének megértésében különösen termékenynek bizonyul.

A kis értés nem egyszerűen a tudás hiánya. Nem feltétlenül jelenti azt, hogy az ember nem rendelkezik elegendő információval, vagy hogy intellektuális képességei korlátozottak. Sokkal inkább az összefüggések elégtelen felismerését jelenti: azt a helyzetet, amelyben az ember a valóság valamely részletét, aspektusát vagy lehetőségét önmagában értelmezi, anélkül, hogy felismerné annak helyét a létezés tágabb összefüggésrendszerében.

A kis értés sajátos veszélye abban rejlik, hogy a részleges felismerés teljességként léphet fel. Az ember nem feltétlenül azért téved, mert semmit sem ért, hanem azért, mert amit megértett, azt a valóság egészének tekinti. A részleges igazság így válhat a teljesség helyettesítőjévé, a korlátozott perspektíva pedig az értelmezés kizárólagos középpontjává.

A kísértés ebben az összefüggésben nem egyszerűen valamilyen rossz cselekedetre való csábítás. A kísértés a részleges értelem önmagát teljességnek vélő működése. Az ember számára valamely lehetőség önmagában kívánatossá, előnyössé vagy igazolhatóvá válik, miközben nem ismeri fel annak teljes egzisztenciális és ontológiai jelentőségét.

A kísértés tehát nem feltétlenül a rossz választásának lehetőségéből indul ki. Sokkal mélyebben gyökerezik: abból a korlátozott felismerésből, amelyben az ember saját szükségletét, vágyát vagy érdekeltségét a valóság egészének helyére emeli.

A kísértés és a megértés ebben az értelemben egymás filozófiai ellenpontjaivá válhatnak. A kísértés a részleges felismerés kizárólagossága, a megértés pedig annak felismerése, hogy a részleges csak az egész összefüggésében nyerheti el valódi jelentőségét.

A kísértés a kis értés csábítása. A megértés az egész felismerése.

Az egoicitás mint a kis értés egzisztenciális alapja

Az egoicitás nem egyszerűen az ember önmagára irányuló figyelme, és nem is szükségképpen az önérdek érvényesítésének erkölcsi hibája. Az egoicitás mélyebb értelemben a szemÉJiség olyan működése, amelyben az ember önmagát elkülönült, önálló és kizárólagos létezési középpontként határozza meg.

Az egó saját perspektíváját teszi meg a valóság értelmezésének alapjává. Saját érdekeit tekinti a cselekvés elsődleges meghatározójának, saját vágyait a beteljesülés mércéjének, saját létezését pedig olyan középpontnak, amelyből a világ többi aspektusa értelmezhetővé válik.

Ebben a működésben a kis értés nem csupán intellektuális korlátozottságként jelenik meg. Egzisztenciális meghatározottsággá válik. Az ember nem egyszerűen keveset ért a valóság egészéből, hanem saját elkülönült egyéniségének perspektíváját abszolutizálja.

Az egoicitás ezért a kis értés egyik alapvető megnyilvánulási formája. Nem azért, mert az egó szükségképpen rossz, hanem azért, mert önmagának tulajdoníthatja azt a kizárólagosságot, amely a létezés eredendő összefüggéseinek felismerését akadályozza.

Az EGY-ÉN eredendő valósága ebben a perspektívában nem azonos az elkülönült egyéniség önértelmezésével. Az EGY-ÉN nem az egó által megalkotott önazonosság, hanem az a mélyebb ontológiai valóság, amelyből az egyéniség kibontakozása egyáltalán lehetővé válik.

A kis értés ezért nem egyszerűen azt jelenti, hogy az ember nem ismeri önmagát. Sokkal inkább azt, hogy önmagát kizárólag az egó perspektívájából ismeri, és nem ismeri fel saját létezésének eredendő összefüggéseit.

Az egoicitás önmagában azonban még nem gonoszság. Az önérdek, az önvédelem, a birtoklás vágya vagy a személyes érvényesülés igénye önmagában nem jelent démoni orientációt. Az ember lehet egoista anélkül, hogy mások szenvedésében gyönyörködne, vagy tudatosan mások ellen fordítaná saját létezését.

Az egoicitás a beszűkülés lehetőségét hordozza. A sátáni működés ennek a beszűkülésnek egy sajátos, destruktív aktualizálódása.

A sátáni működés mint a kis értés destruktív kibontakozása

A Sátán hagyományos teológiai fogalma egy önálló, személyes, a jóval szemben álló gonosz létezőt feltételez. A sátáni működés metafizikai értelmezése azonban lehetővé teszi, hogy a hangsúlyt ne egy külső entitás létezésére, hanem arra a működésre helyezzük, amelyet a bibliai nyelv sátáninak nevez.

A sátáni működés ebben az értelmezésben nem azonos a gonoszság minden formájával, és nem is egyszerűen az ego jelenlétéből következik. A sátáni orientáció az egoicitás olyan destruktív kibontakozása, amelyben a másik EGY-ÉN eredendő valóságának felismerése háttérbe szorul, elutasítódik vagy tudatosan tagadódik.

Az ember ebben a működésben nem pusztán saját érdekeit helyezi előtérbe. A másik létezése akadállyá, eszközzé vagy a saját önérvényesítésének tárgyává válik. A másik EGY-ÉN többé nem saját eredendő valóságában jelenik meg, hanem az egó érdekeinek alárendelt aspektusként.

A sátáni működés egyik legsúlyosabb megnyilvánulása az a helyzet, amelyben a másik szenvedése már nem csupán elfogadott következménye az önérdek érvényesítésének, hanem önállóan kívánatossá válik.

A tudatos kegyetlenség ebben az értelemben nem egyszerűen az egoizmus mennyiségi fokozata. Minőségileg is más. Az ember nem csupán saját javát részesíti előnyben, hanem a másik EGY-ÉN sérelméből, megalázásából vagy szenvedéséből is képes örömöt meríteni.

Ez a kis értés egyik legsúlyosabb torzulása: az ember nemcsak nem ismeri fel a másik létezésének eredendő valóságát, hanem saját örömét annak destruktív tagadásából meríti.

A sátáni működés így nem feltétlenül egy külső gonosz lény beavatkozásának eredménye. Az ember saját létezésében aktualizálhatja azt a destruktív irányultságot, amelyet a bibliai nyelv Sátánnak nevez.

A sátáni nem szükségképpen egy létező neve. Lehet egy létezési mód megnevezése is.

A gonoszság és a Gonosz különbsége

A gonoszság tapasztalati valóság. Az emberi kegyetlenség, a tudatos szenvedésokozás, a másik létezésének tárgyiasítása, a hatalommal való visszaélés és a destruktív önérvényesítés olyan jelenségek, amelyek valóságosságát nem lehet pusztán filozófiai megfontolások alapján megszüntetni.

A gonoszság tapasztalati valóságából azonban nem következik a Gonosz önálló metafizikai létezése.

A gonoszság és a Gonosz nem ugyanaz. A gonoszság lehet az emberi létezésben aktualizálódó destruktív irányultság, anélkül, hogy szükségképpen egy önálló, abszolút gonosz princípium megnyilvánulása lenne.

Ez a különbség azért lényeges, mert a Gonosz külsővé tétele könnyen elhomályosíthatja az ember saját felelősségét. Ha a gonoszságot egy külső démoni létező működésének tulajdonítjuk, akkor az emberi egoicitás, a tudatos kegyetlenség és a másik EGY-ÉN tárgyiasításának ontológiai jelentősége háttérbe szorulhat.

A sátáni működés belső értelmezése ezzel szemben nem csökkenti a gonoszság valóságát. Éppen ellenkezőleg: közvetlenül az emberi létezésben keresi annak lehetőségfeltételeit.

A gonoszság nem azért létezik, mert a Gonosz létezik. A gonoszság tapasztalati valóságának megértéséhez elegendő lehet annak felismerése, hogy az emberi létezés képes olyan destruktív irányultságokat aktualizálni, amelyek a másik EGY-ÉN eredendő valóságának tagadásából fakadnak.

A Gonosz megszemélyesítése ebben a perspektívában nem feltétlenül a gonoszság megértése, hanem annak külsővé tétele. A sátáni működés metafizikai vizsgálata ezzel szemben visszavezeti a kérdést az ember saját létezésének ontológiai lehetőségeihez.

A jó tudatos tagadása

A kis értés és a sátáni működés összefüggése különösen jelentőssé válik akkor, amikor az ember nem egyszerűen nem ismeri fel a jót, hanem tudatosan tagadja annak valóságát.

A jó ismeretének hiánya, a jó torzult ismerete és a jó tudatos tagadása nem azonos jelenségek.

Az ember lehet tudatlan a jóval kapcsolatban. Tévedhet abban, hogy mi szolgálja a másik EGY-ÉN valóságát. Félreértheti a cselekvés következményeit, vagy saját korlátozott perspektívájából ítélheti meg a helyzetet.

A tudatos gonoszság azonban ennél mélyebb problémát jelent. Abban az esetben, amikor az ember felismerheti a másik szenvedésének valóságát, mégis annak okozását vagy fenntartását választja, a kis értés már nem pusztán a felismerés hiányaként működik.

A destruktív irányultság ilyenkor az ember saját létezésének aktív meghatározottságává válik.

A jó tudatos tagadása különösen súlyos formában jelenhet meg akkor, amikor az ember a jót rossznak, a felszabadítót fenyegetésnek, az igazságot pedig ellenséges erőnek minősíti.

Ez a felismerés különösen érdekes összefüggést kínál Jézusnak a Szentlélek elleni bűnről szóló kijelentéseivel. Márk evangéliumában az írástudók Jézus felszabadító működését démoni eredetűnek tulajdonítják. A történet egyik lehetséges filozófiai olvasatában nem egyszerűen a rossz cselekedeteiről van szó, hanem arról a helyzetről, amelyben a jó működését tudatosan a gonosz kategóriájába helyezik.

A jó és a gonosz összetévesztése így nem feltétlenül puszta intellektuális tévedés. Lehet a valóság tudatos kifordítása is, amelyben az ember saját egoicitása vagy ideológiai meghatározottsága miatt elutasítja azt, ami meghaladhatná saját korlátozott perspektíváját.

A sátáni működés ebben az értelemben nemcsak a jó hiánya, hanem a jóval szembeni destruktív viszonyulás is lehet.

Jézus megkísértése: az egó meghaladása

Jézus megkísértésének története különösen termékeny lehetőséget kínál a kis értés és az egoicitás összefüggésének megértésére.

A hagyományos keresztény értelmezésben a Sátán személyes kísértőként jelenik meg, aki Jézust az Atya akaratától való eltérésre próbálja rávenni. A történet azonban egzisztenciális és ontológiai olvasatban az emberi létezés olyan lehetőségeit is megmutathatja, amelyek a saját egójukon keresztül próbálják eltéríteni az embert az eredendő VALÓságtól.

A kenyér kísértése a szükségletek kizárólagosságát jeleníti meg. A testi szükséglet önmagában valós és jogos, de az emberi létezés nem redukálható annak kielégítésére. Jézus elutasítása ebben az olvasatban nem a test tagadása, hanem a szükséglet abszolutizálásának meghaladása.

A templom tetején megjelenő kísértés az önigazolás és a kiválasztottság demonstrációjának lehetőségét hordozza. Az egó még az Abszolútumot is saját biztonságának és különlegességének igazolására használhatja. Jézus elutasítja ezt az irányultságot: nem teszi Istent saját egójának eszközévé.

A világ országainak felajánlása pedig a hatalom, az uralom és a birtoklás lehetőségét jeleníti meg. Az egó nem csupán önmagát akarja fenntartani, hanem a létezés más aspektusai fölé is akar emelkedni. A világ birtoklása az egyéniség kizárólagosságának olyan formája, amely az EGY-ÉN eredendő valóságát saját hatalmi önértelmezésével helyettesíti.

Jézus mindhárom esetben nemet mond.

Ebben az ontológiai olvasatban Jézus nem egyszerűen egy külső démoni lény ajánlatait utasítja el, hanem az emberi egoicitás lehetséges irányultságait haladja meg. Nem azért utasítja el a

kísértéseket, mert azok valamiféle idegen természetből származnak, hanem azért, mert felismeri, hogy azok nem az Atya eredendő VALÓságából fakadnak.

A megkísértés története így az EGY-ÉN és az egó lehetséges irányultságainak találkozásává válik.

Különösen jelentős Márk evangéliumának egy másik jelenete, amelyben Jézus Péternek mondja:

„Távozz tőlem, Sátán! Mert nem az Isten dolgaira gondolsz, hanem az emberek dolgaira.” (Mk 8,33)

A kijelentés figyelemre méltó, mert Jézus nem egy démoni megszállottságot diagnosztizál Péterben. A tanítvány gondolkodásának irányultságát nevezi sátáninak. Péter nem akarja elfogadni Jézus szenvedésének és halálának útját; emberi perspektívájából próbálja megakadályozni azt.

A sátáni működés ebben a jelenetben egy emberi gondolkodásmód megnevezéseként jelenik meg. Az emberi perspektíva, amely nem az Isten dolgaira, hanem saját korlátozott értelmezésére irányul, olyan akadállyá válik, amely az eredendő VALÓság felismerésétől eltéríthet.

Ez a jelenet különösen erős összefüggést kínál a kis értés és a sátáni működés között.

E világ fejedelme

János evangéliumában az „e világ fejedelme” kifejezés különösen érdekes lehet a sátáni működés belső értelmezésében.

Jézus kijelenti:

„Most vettetik ki e világ fejedelme.” (Jn 12,31)

A hagyományos keresztény értelmezés ezt Sátán hatalmának megtöréseként olvassa. Az ontológiai perspektíva azonban lehetővé teszi, hogy a kijelentést egy olyan uralmi rend leleplezéseként és meghaladásaként is értelmezzük, amely az emberi létezésben az egoicitás, a hatalom, az önérdek és a tárgyiasítás kizárólagosságára épül.

E világ fejedelme ebben az olvasatban az egoizmus.

Nem azért, mert minden önérdek démoni természetű, hanem azért, mert az egoizmus olyan kizárólagosságot képvisel, amely az emberi létezés részleges perspektíváját a valóság egészének helyére emeli.

Az egoizmus uralma nem feltétlenül egy külső lény uralma. Lehet egy létezési mód uralma is: az a működés, amelyben az ember saját egóját teszi meg a valóság értelmezésének és a cselekvésnek kizárólagos középpontjává.

Jézus kijelentése ebben az olvasatban nem egyszerűen egy démoni uralkodó eltávolítását jelenti. Azt a lehetőséget is megmutatja, hogy az egoizmus uralma meghaladható.

A világ fejedelmének kivetése így az egoicitás kizárólagosságának megtörését, a kis értés uralmának meghaladását és az eredendő VALÓság felismerésének lehetőségét jelenti.

A megértés mint ontológiai éberség

A kis értés meghaladása nem egyszerűen az ismeretek mennyiségi növekedését jelenti. Nem az emberi tudás korlátlan felhalmozása vezet szükségképpen a megértéshez, hanem annak felismerése, hogy saját egyéniségünk, perspektívánk és érdekeltségünk nem azonos a valóság egészével.

A megértés ebben az értelemben ontológiai éberség.

Az EGY-ÉN eredendő valóságának felismerése olyan perspektívát nyit meg, amelyben az ember saját egóját többé nem tekintheti a létezés kizárólagos középpontjának. A másik EGY-ÉN pedig nem redukálható pusztán az egó érdekeinek tárgyává.

Ez nem jelenti az egyéniség megszüntetését, az önvédelem feladását vagy az emberi szükségletek tagadását. Sokkal inkább az egyéniség helyének felismerését jelenti az eredendő VALÓság összefüggésében.

A jó megismerése ebben a perspektívában nem egyszerűen a rossz hiányának felismerése. A jó nem a gonoszsághoz képest jó. A jó önmagában VALÓ.

A jó felismerése ezért nem pusztán a destruktív cselekvések megszüntetése, hanem az eredendő VALÓság felismerése, amelyhez képest a destruktív irányultság egyáltalán felismerhetővé válik.

A kis értés meghaladása így nem egyszerű erkölcsi javulás. Ontológiai felismerés: annak megértése, hogy az ember létezése nem merül ki saját elkülönült egyéniségének önérvényesítésében.

A sátáni működés metafizikai meghaladása

A sátáni működés metafizikai értelmezése végül egy olyan felismeréshez vezet, amelyben a gonoszság valóságossága és a Gonosz önálló metafizikai létezésének szükségtelensége egyszerre válik érthetővé.

Az ember képes gonoszságra anélkül, hogy egy külső Gonosz princípium működésének kellene tulajdonítanunk cselekedeteit. Képes tudatos kegyetlenségre, mások szenvedésében való gyönyörködésre és a másik EGY-ÉN eredendő valóságának destruktív tagadására.

A sátáni működés ebben az értelemben nem az emberre kívülről ránehezedő szükségszerűség, hanem az ember saját létezésében aktualizálódó lehetőség.

Az egoicitás megteremti a beszűkülés lehetőségét. A kis értés ezt a beszűkülést az összefüggések elégtelen felismerésével alapozza meg. A destruktív orientáció pedig ezt a beszűkülést a másik EGY-ÉN ellen fordítja.

A gonoszság így nem a Gonosz metafizikai létezésének bizonyítéka, hanem az emberi létezés destruktív lehetőségeinek tapasztalati valósága.

A sátáni működés meghaladása ezért nem feltétlenül egy démoni lény legyőzését jelenti. Sokkal mélyebben az egoicitás kizárólagosságának meghaladását, a kis értés felismerését és az EGY-ÉN eredendő valóságának tudatosítását jelenti.

Az ember nem azért válik szabaddá, mert egy külső Gonosz elveszíti hatalmát fölötte. Hanem azért, mert felismeri saját létezésének eredendő VALÓságát, és többé nem az egó kizárólagosságából határozza meg önmagát.

A kis értés meghaladása nem az emberi értelem abszolút teljessé válása. Hanem annak felismerése, hogy az ember nem azonos saját korlátozott értésével.

A megértés nem a kis értés tökéletesítése. A megértés a kis értés meghaladása.

A sátáni működés a kis értés destruktív önérvényesítése. A jó felismerése pedig a kis értés meghaladása az EGY-ÉN eredendő valóságának megértésében.

Az ego önmagát teszi meg a létezés középpontjává. Az EGY-ÉN felismerése megnyitja annak lehetőségét, hogy az ember meghaladja ezt a kizárólagosságot.

A gonoszság tapasztalati valósága így nem egy abszolút Gonosz princípiumának árnyéka, hanem annak a lehetőségnek a megnyilvánulása, amelyben a létezés saját eredendő összefüggéseitől elfordulva destruktív irányultságokat aktualizálhat.

A jó pedig nem ennek egyszerű ellentéte.

A jó az a VALÓság, amelynek felismerésében a kis értés, az egoicitás és a sátáni működés egyaránt elveszítheti kizárólagosságát.

> **Az ember nem a Sátán által válik gonosszá. Az ember saját kis értésében aktualizálhatja a sátáni működést. És nem a Gonosz legyőzésével ismeri meg a jót, hanem az EGY-ÉN eredendő VALÓságának felismerésével haladja meg a kis értést.**

A sátáni működés rejtett dimenziói

A külső Gonosz ontológiai szükségtelensége és a VALÓság értelmezési szabadsága

A magyarázat szükségessége és a metafizikai előfeltevések korlátai

A sátáni működés metafizikai vizsgálata olyan területekre vezet bennünket, amelyek nem merülnek ki az emberi egoicitás, a kis értés és a tudatos destruktív irányultság eddig feltárt összefüggéseiben. A jelenségnek ugyanis léteznek olyan rejtett dimenziói is, amelyek az emberi tapasztalat, a tudati befolyásolhatóság, a pszichés működés, a kulturális öröklődés és a paranormálisnak nevezett tapasztalások határterületein jelennek meg. Ezek vizsgálata különösen fontos, mert éppen ezen a területen válhat a Sátán külső, önálló létezőként való képzete a leginkább meggyőzővé, és bizonyos tapasztalatok értelmezésében akár igazoltnak is tűnhet.

A filozófiai vizsgálódás egyik alapvető követelménye azonban annak felismerése, hogy egy jelenség magyarázatának szükségessége nem teszi szükségszerűvé valamely előzetesen feltételezett magyarázat elfogadását. A magyarázat iránti igény és a magyarázat kizárólagossága két különböző dolog. Az emberi gondolkodás egyik sajátos korlátozottsága éppen abban nyilvánulhat meg, amikor valamely értelmezési keret annyira meghatározóvá válik, hogy a tapasztalatot már nem annak sajátosságai szerint vizsgáljuk, hanem kizárólag az előzetesen elfogadott premisszák igazolásának eszközeként.

A külső Sátán képzete ilyen értelmezési keretté válhat. Amennyiben az ember a gonoszság, a szenvedés, a szokatlan tudati tapasztalatok vagy a megmagyarázatlan jelenségek eredetét eleve egy önálló Gonosz létező működésében keresi, akkor a tapasztalatok vizsgálata könnyen egy előzetesen elfogadott metafizikai állítás megerősítésére korlátozódhat. A jelenség ekkor már nem önálló vizsgálat tárgya, hanem a metafizikai előfeltevés igazolásának lehetősége.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a külső Sátán létezésének lehetőségét szükségképpen tagadnunk kellene. A metafizikai vizsgálódás nem követeli meg egy olyan állítás kategorikus elutasítását, amelynek teljes ontológiai érvényessége nem bizonyítható. Sokkal inkább annak felismerését igényli, hogy a VALÓság értelmezhetősége nem függ szükségszerűen e létezés feltételezésétől.

A külső Sátán ontológiai szükségtelensége ezért nem a külső Sátán ontológiai lehetetlenségének kijelentése. A két állítás között alapvető különbség van. Az első azt mutatja meg, hogy a jelenségek értelmezéséhez nem szükséges egy önálló Gonosz princípiumot feltételeznünk. A második viszont már magának a létezésnek a kategorikus tagadását jelentené, amelyhez olyan bizonyosságra volna szükségünk, amellyel a jelenlegi vizsgálódás nem rendelkezik.

A metafizikai szabadság ebben az értelemben nem valamely új bizonyosság létrehozása, hanem az értelmezési kizárólagosság meghaladása.

A tapasztalat valóságossága és az értelmezés különbsége

Az emberi tapasztalat nem korlátozható arra, amit jelenlegi ismereteink alapján teljes körűen meg tudunk magyarázni. Léteznek olyan tapasztalások, amelyek rendkívül intenzívek, szokatlanok,

olykor több ember által is érzékeltek, és amelyek magyarázata nem minden esetben kielégítő. Ezek közé tartozhatnak a paranormálisnak nevezett tapasztalatok, a szokatlan jelenlétérzések, az egyes helyekhez kapcsolódó negatív élmények, a szellemtörténetek és más olyan jelenségek, amelyek az ember megszokott értelmezési kereteit meghaladják.

Egy tapasztalat valóságossága azonban nem azonos azzal a magyarázattal, amelyet hozzá rendelünk. Amikor valaki egy helyen fenyegető jelenlétet érzékel, a tapasztalat pszichés és fenomenológiai valóságossága nem feltétlenül vitatható. Amikor több ember számol be hasonló élményekről, akkor ezek a tapasztalatok további vizsgálatot érdemelnek. Amikor egy helyhez évszázadokon keresztül hasonló történetek kapcsolódnak, akkor a jelenség kulturális, történeti és pszichológiai folytonossága is vizsgálható.

Mindebből azonban nem következik automatikusan, hogy a tapasztalatokat egy sátáni entitás idézte elő.

A jelenség tapasztalati valóságának elismerése és annak metafizikai értelmezése tehát különböző gondolkodási műveleteket igényel. Egy tapasztalat lehet valóságos anélkül, hogy annak eredetét már ismernénk. Lehet több ember által érzékelt anélkül, hogy minden érzékelő ugyanazt az értelmezést tulajdonítaná neki. Lehet kulturálisan örökített anélkül, hogy a történetek minden eleme tényszerűen igazolható lenne.

A magyarázat hiánya ebben az összefüggésben nem a természetfeletti bizonyítéka, hanem a vizsgálat nyitottságának egyik feltétele.

A filozófiai gondolkodásnak ezért nem szükséges választania a jelenségek feltétlen elfogadása és feltétlen elutasítása között. Lehetséges a tapasztalatot komolyan venni anélkül, hogy annak értelmezését idő előtt lezárnánk.

A tudati befolyásolás és a megszállottság újraértelmezése

A sátáni működés rejtett dimenzióinak egyik legfontosabb területe az emberi tudat befolyásolhatósága. Az emberi tudat nem hermetikusan zárt rendszer. Saját gondolkodását, értelmezési struktúráit és cselekvési irányultságait mások gondolatai, érzelmei, elvárásai, ideológiái és közösségi normái is alakítják.

A gyermekkorban elsajátított világértelmezések különösen jelentős szerepet játszhatnak ebben a folyamatban. Az ember olyan értelmezési struktúrákat sajátíthat el, amelyek később már nem egyszerűen külső tanításként, hanem saját gondolkodásának természetes és magától értetődő részeként jelennek meg. Az ember ilyenkor akár őszintén is hiheti, hogy saját felismerései alapján cselekszik, miközben gondolkodásának meghatározottságai részben olyan korábbi kondicionálásokból erednek, amelyek eredetét és következményeit már nem képes megfelelően felismerni.

Ez különösen súlyos formában jelenhet meg az emberellenes ideológiák, a tekintélyelvű nevelés, a félelemre épülő vallási dogmatizmus vagy a másik ember démonizálásának elsajátítása során. Az ember olyan gondolkodási struktúrák hordozójává válhat, amelyek a másik EGY-ÉN eredendő valóságának felismerését akadályozzák, és annak tárgyiasítását, megalázását vagy akár megsemmisítését igazolhatóvá teszik.

Ebben az összefüggésben a megszállottság fogalma is új értelmezési lehetőséget nyerhet.

A megszállottság hagyományos teológiai értelmezése egy idegen, démoni létező emberi tudatba történő behatolását feltételezi. A tudati befolyásolás metafizikai vizsgálata azonban lehetővé teszi annak felismerését, hogy a megszállottság fogalma bizonyos vonatkozásaiban egy olyan működési állapotot is jelölhet, amelyben az ember saját tudati autonómiája jelentősen beszűkül, és egy idegen eredetű vagy idegenként elsajátított destruktív irányultság saját létezésének meghatározó részévé válik.

Ez nem jelenti azt, hogy minden pszichés befolyásolás megszállottság volna, és nem is azt, hogy a pszichológiai vagy pszichiátriai jelenségeket egy metafizikai fogalommal kellene helyettesítenünk. A megszállottság itt nem diagnózis, hanem egy sajátos egzisztenciális és metafizikai működés lehetséges megnevezése.

A tudat megszállottsága ebben az értelemben nem feltétlenül egy idegen entitás beköltözése. Lehet egy idegen eredetű működésmód olyan mély interiorizációja is, amelyben az ember saját gondolkodását és cselekvését többé nem képes megfelelően elkülöníteni annak eredendő meghatározottságaitól.

A sátáni működés így nemcsak közvetlenül az ember saját egoicitásából aktualizálódhat, hanem közvetített formában is megjelenhet. Egy ideológia, egy vallási rendszer, egy közösség, egy tekintély, egy szellemi értelemben meghatározó személy vagy egy történetileg örökített félelem olyan közvetítővé válhat, amely az egoicitás destruktív irányultságait támogatja.

A közvetítő maga nem szükségképpen sátáni természetű. A sátáni működés abban aktualizálódik, ahogyan az ember a közvetített tartalmat saját létezésében megvalósítja.

A pszichés és pszichiátriai jelenségek történeti értelmezése

A démoni megszállottság történeti értelmezése különösen tanulságos példája annak, hogy a magyarázati keretek miként határozhatják meg az emberi tapasztalat értelmezését és az abból következő beavatkozásokat.

A korábbi történeti korszakokban számos olyan pszichés, pszichiátriai vagy neurológiai jelenséget tulajdonítottak démoni befolyásnak, amelyek természetéről az adott kor nem rendelkezett megfelelő ismeretekkel. A szokatlan viselkedés, a tudatállapot megváltozása, az akaratlagos kontroll elvesztése, a hallucinációk, a görcsös állapotok vagy a szélsőséges érzelmi megnyilvánulások egyes esetekben a démoni megszállottság bizonyítékaként jelentek meg.

Az ilyen értelmezések következményei nem korlátozódtak a magyarázat szintjére. Az érintett emberek kezelését, társadalmi megítélését és emberi méltóságát is meghatározhatták. A démonűzés egyes történeti formái olyan beavatkozásokhoz vezettek, amelyek mai szemmel súlyosan embertelennek tekinthetők, és amelyek az érintettek szenvedését tovább növelhették.

A modern pszichiátria története ugyanakkor arra is figyelmeztet, hogy a tudományos magyarázatok és az orvosi beavatkozások sem tekinthetők minden korszakban véglegesnek vagy tévedhetetlennek. A lobotómia, illetve az elektrokonvulzív kezelés korai és gyakran nem megfelelő körülmények között végzett alkalmazásai megmutatják, hogy a tudományos legitimáció önmagában nem garantálja az emberi méltóság tiszteletben tartását. Az elektrokonvulzív kezelés mai, korszerű

alkalmazása ugyanakkor lényegesen különbözik történeti visszaéléseitől, és bizonyos súlyos pszichiátriai állapotokban hatékony terápiás eljárás lehet.

A történeti tanulság tehát nem az, hogy a tudományos és a teológiai értelmezések egyformán megalapozatlanok. Sokkal inkább az, hogy az emberi megértés történetileg változó, és az értelmezési bizonyosság gyakran meghaladja a tényleges ismeretek bizonyosságát.

Ez különösen fontos a sátáni működés metafizikai vizsgálatában. Nem minden destruktív viselkedés tudatos gonoszság. Nem minden kontrollvesztés erkölcsi választás. Nem minden pszichés zavar jelent egoicitást, és nem minden egoicitás jelent sátáni működést.

Az emberi létezés különböző meghatározottságai között különbséget kell tennünk. A genetikai örökség, a fejlődési környezet, a gyermekkori kondicionálás, a pszichés traumák, a neurológiai folyamatok, a mérgezések, a pszichoaktív anyagok és a fertőzések egyaránt befolyásolhatják az ember tudati és viselkedési működését. Ezek a tényezők adott esetben egymással kölcsönhatásban is állhatnak.

A sátáni működés metafizikai fogalma ezért nem válhat az emberi létezés valamennyi destruktív megnyilvánulásának differenciálatlan minősítésévé.

A másik EGY-ÉN eredendő valóságának felismerése nemcsak a tudatos kegyetlenség elutasítását jelenti, hanem azt is, hogy a szenvedő, zavart vagy saját működését kontrollálni képtelen embert sem redukáljuk valamely démoni, gonosz vagy erkölcsileg alacsonyabb rendű létezővé.

A helyekhez kötődő negatív tapasztalatok és a kulturális öröklődés

A paranormálisnak nevezett jelenségek egy további sajátos területét alkotják azok a tapasztalatok, amelyek bizonyos helyekhez kapcsolódnak, és amelyek történetileg, kulturálisan vagy közösségi emlékezet útján hosszú időn keresztül fennmaradhatnak.

Egy helyhez kötődhetnek traumatikus események, erőszak, halál, félelem vagy olyan történetek, amelyek később meghatározzák az adott környezet érzékelését. A hely atmoszférája így nem feltétlenül merül ki fizikai sajátosságaiban. Az emberi tudat számára a hely jelentése, a hozzá kapcsolódó emlékezet és a közösségi értelmezés is valóságos tapasztalati tényezővé válhat.

A környezet érzékelését ugyanakkor olyan fizikai tényezők is befolyásolhatják, amelyek az adott korban vagy az adott személy számára nem feltétlenül felismerhetők. A hanghatások, az infrahang, a fényviszonyok, a levegő minősége, az épületek sajátosságai vagy más környezeti tényezők szerepet játszhatnak bizonyos szokatlan élmények kialakulásában.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy valamennyi helyhez kötődő tapasztalatot már kielégítően megmagyaráztunk volna. A filozófiai vizsgálódásnak nem szükséges előzetesen lezárnia azokat a kérdéseket, amelyekre jelenleg nincs megfelelő válasz.

A lényeg annak felismerése, hogy egy helyhez kötődő negatív tapasztalat valóságossága nem bizonyítja automatikusan egy gonosz entitás helyhez kötött jelenlétét.

A helyhez kötődő tapasztalat, annak kulturális öröklődése és a hozzá rendelt metafizikai magyarázat különböző szinteket alkotnak. Ezek összefügghetnek egymással, de nem szükséges őket azonosnak tekintenünk.

A megmagyarázatlan jelenség és a külső Gonosz képzetének fennmaradása

A megmagyarázatlan jelenség sajátos helyet foglal el az emberi gondolkodásban. A tapasztalat már jelen van, de annak eredete, természete vagy működési mechanizmusa még nem tisztázott.

Az ember azonban nehezen viseli a magyarázati bizonytalanságot. Hajlamos olyan értelmezést keresni, amely a tapasztalatot egy már ismert világképbe illeszti. Ha valaki eleve hisz a Sátán külső létezésében, akkor egy megmagyarázatlan jelenség könnyen ennek a hitnek az igazolásává válhat.

A jelenség ilyenkor nem azért bizonyítja a Sátán létét, mert valóban bebizonyítja ezt, hanem azért, mert az értelmező tudat a tapasztalatot saját metafizikai előfeltevéseinek megfelelően rendezi el.

A külső Sátán képzete így egy különösen stabil értelmezési menedéket találhat a megmagyarázatlan tapasztalatok világában.

Ez a működés azonban nem kizárólag a teológiai gondolkodás sajátossága. Bármely értelmezési rendszer képes arra, hogy saját előfeltevéseit a tapasztalatok kizárólagos magyarázatává tegye. A metafizikai előfeltevés, a tudományos hipotézis vagy a pszichológiai értelmezés egyaránt válhat dogmatikussá, ha az ember többé nem hajlandó felismerni saját érvényességének korlátait.

A kis értés ebben az összefüggésben nem egyszerűen a tudás hiánya. Sokkal inkább az a működés, amelyben az ember saját értelmezési struktúráját a VALÓság egészének helyére emeli.

A megmagyarázatlan jelenség ezért nem szükségképpen a megértés akadálya. Akkor válik azzá, amikor az ember a magyarázat hiányát valamely előzetesen elfogadott metafizikai állítás bizonyítékává alakítja.

Nem emberi létezők és a sátáni működés ontológiai különbsége

A VALÓság értelmezési szabadságának egyik további következménye, hogy a létezés lehetőségét nem szükséges kizárólag az emberi létezők körére korlátoznunk.

Elméleti szinten lehetséges olyan nem emberi létezők feltételezése, amelyek valamilyen módon hatást gyakorolhatnak az emberi létezésre. Egy ilyen lehetőség azonban önmagában nem bizonyítja e létezők tényleges jelenlétét, és nem határozza meg azok természetét sem.

A metafizikai lehetőség, az ontológiai állítás és a tapasztalati bizonyíték különböző szinteket alkotnak. Egy nem emberi létező feltételezése nem követeli meg annak sátáni természetűként való értelmezését. Nem szükséges egy idegen létezőt a Gonosz abszolút princípiumának megnyilvánulásává tennünk ahhoz, hogy egy esetleges létezését elméleti szinten vizsgálhassuk.

A sátáni működés ebben a perspektívában továbbra sem a létező eredetét, hanem a működés destruktív ontológiai minőségét jelöli.

Ez különösen fontos, mert lehetővé teszi a paranormálisnak nevezett tapasztalatok vizsgálatát anélkül, hogy azokat előzetesen egy démonológiai rendszerbe kellene illesztenünk. A jelenség eredete nyitott kérdés maradhat, miközben annak tapasztalati, pszichológiai, kulturális vagy metafizikai aspektusai külön-külön vizsgálhatóvá válnak.

A VALÓság így nem egyetlen magyarázati rendszer kizárólagos tulajdonává válik.

A vizsgálati területek közötti átjárhatóság

A tudomány, a pszichológia, a paranormális tapasztalatok vizsgálata, a metafizika és bizonyos teológiai értelmezések nem szükségképpen egymás ellenfelei. Ez azonban nem jelenti azt, hogy fogalmaikat, módszereiket vagy következtetéseiket össze kellene mosnunk.

A tudomány elsősorban a megfigyelhető jelenségek, a mérhető összefüggések és az ellenőrizhető hipotézisek vizsgálatára törekszik. A pszichológia és a pszichiátria az emberi tudat, a viselkedés, a mentális működés és a pszichés zavarok sajátos összefüggéseit vizsgálja. A paranormálisnak nevezett jelenségek kutatása olyan tapasztalatokkal foglalkozik, amelyek egyes értelmezések szerint meghaladhatják a jelenlegi magyarázati kereteket, de amelyek vizsgálata során ugyanúgy szükséges a bizonyítékok és a következtetések megkülönböztetése. A metafizika a létezés, a valóság, az okság és az ontológiai lehetőségek kérdéseit vizsgálja. A teológiai gondolkodás pedig saját hagyományainak és fogalmi struktúráinak keretében értelmezheti az emberi létezés és a transzcendencia összefüggéseit.

Ezek a területek nem szükségképpen ugyanazokra a kérdésekre válaszolnak, és nem minden állításuk fordítható át közvetlenül egymás fogalmi rendszerébe.

Az átjárhatóság azonban lehetővé teszi, hogy bizonyos kérdéseket több perspektívából is megvizsgáljunk. Egy pszichológiai jelenség metafizikai jelentősége nem feltétlenül azonos annak pszichológiai magyarázatával. Egy teológiai kijelentés filozófiai értelmezése nem szükségképpen jelenti annak teológiai tartalmának megszüntetését. Egy paranormálisnak nevezett tapasztalat tudományos vizsgálata pedig nem jelenti automatikusan annak előzetes elutasítását.

A különböző értelmezési területek közötti kapcsolat ezért nem összemosás, hanem a vizsgálódás lehetőségeinek kiterjesztése.

A VALÓság nagyobb összefüggéseinek felismerése nem követeli meg az egyes részterületek különbségeinek megszüntetését. Sokkal inkább annak felismerését igényli, hogy egyetlen részterület sem feltétlenül képes a létezés valamennyi aspektusának kizárólagos értelmezésére.

A metafizikai nyitottság és az ítélet felelőssége

A sátáni működés rejtett dimenzióinak vizsgálata végül egy olyan módszertani felismeréshez vezet, amely az egész gondolatmenet egyik legfontosabb alapjává válhat.

Az emberi megértés nemcsak a tapasztalatok értelmezésében, hanem az ítéletalkotásban is korlátozott. A jelenség természetének bizonytalansága nem jogosít fel bennünket arra, hogy az embert valamely előzetesen elfogadott metafizikai vagy erkölcsi kategóriába kényszerítsük.

A tudatos kegyetlenség, a másik szenvedésének kívánatossá tétele és az EGY-ÉN eredendő valóságának destruktív tagadása valóban a sátáni működés súlyos megnyilvánulásai lehetnek. Ezzel azonban nem azonos az a helyzet, amelyben az ember pszichés, neurológiai vagy más meghatározottságai miatt olyan viselkedésformákat mutat, amelyek saját tudatos irányultságától részben vagy egészében függetlenek.

A sátáni működés fogalmának ezért nem az emberi személy egészére, hanem az adott destruktív működésre kell vonatkoznia. A személy és a működés megkülönböztetése nem pusztán fogalmi pontosság, hanem az EGY-ÉN eredendő valóságának tiszteletben tartása is.

Az ember nem redukálható saját legdestruktívabb megnyilvánulására. Nem redukálható saját pszichés állapotára, kondicionáltságára, ideológiai meghatározottságára vagy korlátozott értésére sem.

A megértés ebben az értelemben nem a felelősség eltörlését jelenti, hanem annak differenciáltabb felismerését. A felelősség nem lehet önkényes, és nem függetleníthető attól, hogy az ember milyen mértékben képes felismerni, kontrollálni és meghaladni saját működését.

A metafizikai nyitottság ezért nem a következmények nélküli relativizmus. Nem jelenti azt, hogy valamennyi értelmezés egyformán érvényes, vagy hogy a destruktív működés erkölcsi jelentősége megszüntethető. Sokkal inkább annak felismerése, hogy a VALÓság vizsgálata során a bizonyosság, a lehetőség, a tapasztalat és az ítélet különböző szintjeit nem szabad összekevernünk.

A sátáni működés meghaladása és a VALÓság értelmezési szabadsága

A sátáni működés rejtett dimenzióinak vizsgálata végül visszavezet bennünket az EGY-ÉN eredendő valóságának felismeréséhez.

A külső Sátán képzete nem feltétlenül a gonoszság tapasztalati valóságából következik. A gonoszság, a tudati befolyásolás, a pszichés kondicionálás, a destruktív ideológiák, a paranormálisnak nevezett tapasztalatok és a megmagyarázatlan jelenségek egyaránt vizsgálhatók anélkül, hogy egy önálló Gonosz princípiumot kellene előzetesen feltételeznünk.

Az ember képes a destruktív működés aktualizálására. Képes saját egoicitásának kizárólagosságát mások ellen fordítani. Képes olyan ideológiákat, hiedelmeket és értelmezési struktúrákat elsajátítani, amelyek saját kis értését megerősítik, és a másik EGY-ÉN eredendő valóságának felismerését akadályozzák.

A sátáni működés azonban nem merül ki az emberi tudat közvetlen működésében. A jelenségek vizsgálata során figyelembe vehetjük a környezet, a kulturális öröklődés, a pszichés befolyásolás, a különböző természeti folyamatok és a még tisztázatlan ontológiai lehetőségek szerepét is.

Mindezek vizsgálata nem követeli meg a külső Sátán létezésének bizonyítását, de nem is teszi szükségessé annak kategorikus tagadását.

A VALÓság értelmezési szabadsága éppen abban nyilvánul meg, hogy a jelenségeket nem kell egyetlen kizárólagos metafizikai előfeltevés alá rendelnünk. A tapasztalat megmaradhat tapasztalatnak, a hipotézis hipotézisnek, a metafizikai lehetőség lehetőségnek, a bizonyított összefüggés pedig bizonyított összefüggésnek.

A kis értés ebben az összefüggésben nem egyszerűen a tudás hiánya, hanem az értelmezési kizárólagosság. Az ember akkor válik saját kis értésének foglyává, amikor a részleges felismerést a VALÓság egészének helyére emeli.

A megértés ezzel szemben annak felismerése, hogy a VALÓság nem szükségképpen merül ki saját értelmezési struktúráinkban.

A sátáni működés metafizikai meghaladása ezért nem egy külső Sátán létezésének cáfolatával kezdődik, hanem azzal a felismeréssel, hogy a sátáni működés értelmezéséhez nem szükséges egy külső Sátán létezését előfeltételként elfogadnunk.

Az ember nem a külső Gonosz létezésének bizonyításával érti meg saját destruktív lehetőségeit. És nem is annak kategorikus tagadásával válik szabaddá.

A szabadság abban a felismerésben nyílik meg, hogy a VALÓság nagyobb lehet annál, mint amit bármely kizárólagos értelmezési rendszer képes megragadni.

A külső Sátán ontológiai szükségtelensége így nem a VALÓság szűkítése, hanem annak kiterjesztése.

A sátáni működés nem feltétlenül egy külső Gonosz létező hatása. Lehet az emberi létezésben aktualizálódó destruktív irányultság, lehet közvetített tudati működés, lehet a kis értés egoicitásba záródó önérvényesítése. A jelenségek eredetének további vizsgálata azonban nyitva maradhat anélkül, hogy ez veszélyeztetné a metafizikai felismerés érvényességét.

A VALÓság nem azért teljes értékű, mert minden jelenségét már megmagyaráztuk.

És nem is azért, mert minden lehetséges értelmezést elfogadunk.

A VALÓság teljessége nem függ az emberi megértés teljességétől.

A megértés szabadsága abban rejlik, hogy nem kell a VALÓságot saját bizonyosságaink határai közé zárnunk.

A sátáni működés rejtett dimenzióinak vizsgálata ezért végül nem a Gonosz újabb metafizikai meghatározásához vezet, hanem annak felismeréséhez, hogy a gonoszság tapasztalati valósága, a jelenségek vizsgálhatósága és a VALÓság ontológiai teljessége egyaránt fenntartható a külső Sátán létezésének előzetes feltételezése nélkül.

A külső Gonosz képzete így elveszítheti magyarázati kizárólagosságát.

Nem azért, mert minden lehetséges tapasztalatot megcáfoltunk.

Hanem azért, mert felismerjük: **a VALÓság megértéséhez nem szükséges, hogy a Sátánt tegyük meg annak előzetes magyarázati princípiumává.**

> A megértés nem a kis értés tökéletesítése.
>
> A megértés a kis értés meghaladása.
>
> És a VALÓság értelmezési szabadsága annak felismerése, hogy a létezés nem válik kisebbé attól, hogy azt többé nem egyetlen metafizikai előfeltevés kizárólagosságában vizsgáljuk.

A Gonosz megértése és az önismeret útja

A Gonosz és a gonoszság vizsgálata végső soron nem csupán metafizikai kérdés. Jelentősége túlmutat a létezés természetéről alkotott fogalmaink tisztázásán, mert közvetlenül érinti az ember önmagához, saját tudatához és a VALÓsághoz való viszonyát is. A gonoszság természetének megértése ezért nem egyszerűen intellektuális feladat, hanem a valódi önismeret lehetőségének egyik lényeges feltétele.

Az ember mindaddig harcban áll önmagával, ameddig a gonoszságot kizárólag egy rajta kívül álló entitás vagy entitások művének tekinti. Amennyiben a gonoszság eredetét és működését egy külső Gonoszhoz rendeli, úgy saját létezésének ezzel összefüggő dimenziói szükségképpen rejtve maradnak előtte. Az árnyékot kívül keresi, miközben nem ismeri fel annak lehetőségét, hogy a gonoszság emberi tudatban, emberi működésben is megvalósulhat. Így az ember könnyen egy olyan küzdelem részesévé válhat, amelynek során mindvégig a Gonosz ellen harcol, miközben önmagának éppen azokat a dimenzióit nem vizsgálja meg, amelyekben a gonoszság lehetősége ténylegesen megjelenhet.

Az árnyékháború azonban nem csupán az önismeret elmaradását eredményezi. Egyúttal el is zárhatja az embert a VALÓság mélyebb, átfogóbb megértésének lehetőségétől. Amíg a gonoszságot egy rajtunk kívül álló metafizikai hatalom működésének tekintjük, addig nem szükséges szembenéznünk saját egoicitásunk, kis értésünk és tudati részlegességünk természetével. A külső ellenség magyarázata így nemcsak a gonoszság értelmezését helyettesítheti, hanem az önmagunkkal való találkozást is elodázhatja. A Gonosz elleni küzdelem ebben az értelemben akár az önismeret akadályává is válhat.

A gonoszság megértése ugyanakkor nem azért fontos, mert általa a Jót ismerhetnénk meg. Az Abszolút Jó nem a gonoszság ellenpólusaként nyeri el saját természetét, és nem is a gonoszság ismeretéből következtethetünk annak VALÓságára. Az Abszolút Jó önmagában eredeti, nem származtatott és nem a gonoszsághoz viszonyított létezés. Éppen ezért a gonoszság természetének megértése önálló vizsgálati feladat: annak feltárása, miként jelenhet meg a VALÓságban olyan működés, amely nem következik az Abszolút Jó természetéből.

Amennyiben ezt a kérdést egy külső Gonosz feltételezésével lezárjuk, úgy a gonoszság valódi természetének megértése továbbra is elérhetetlen maradhat számunkra. Ezzel pedig olyan pszichológiai és tudati mechanizmusokat tarthatunk fenn, amelyek az emberi megértést részlegessé, az önismeret elmélyülését pedig akár lehetetlenné is teszik. Az ember ugyanis nem válhat önmaga teljességének megértőjévé mindaddig, amíg saját létezésének bizonyos dimenzióit következetesen egy rajta kívül álló hatalom működéséhez rendeli.

A valódi önismeret ezért nem a Gonosz elleni küzdelem tökéletesítésében, hanem a gonoszság természetének megértésében kezdődhet el. Ez nem jelenti a gonoszság elfogadását, igazolását vagy relativizálását. Éppen ellenkezőleg: lehetőséget teremt arra, hogy felismerjük, megértsük és meghaladjuk mindazokat a működéseket, amelyek az emberi létezést a VALÓság mélyebb megértésétől eltávolítják. Nem a gonoszságban való elmélyülés, hanem annak valódi természetére való éberség válhat az önismeret útjának részévé.

A Gonosz metafizikai feltételezésének meghaladása tehát nem a gonoszság kérdésének megszüntetése. Hanem éppen annak lehetősége, hogy a kérdés végre valódi mélységében táruljon fel előttünk. Nem azért, hogy újabb ellenséget találjunk, hanem azért, hogy megszűnjünk saját megértésünk ellenségei lenni.

Az önismeret útja ezen a ponton már nem a Gonosz kereséséről, hanem önmagunk megértéséről szól. Nem az árnyék legyőzéséről, hanem annak felismeréséről, hogy miként keletkezik, hogyan működik, és miért tarthatja fenn önmagát az emberi tudatban.

A megértés nem az árnyékkal való harc végső győzelme. A megértés annak felismerése, hogy az árnyék természetét mindaddig nem ismerhetjük meg, amíg nem vagyunk hajlandók önmagunkban is megvizsgálni annak lehetőségét.

És talán éppen itt kezdődik az a valódi önismeret, amelyben az ember többé nem csupán a VALÓság értelmezője, hanem saját megértésének korlátait meghaladó, önmagára és a VALÓság teljességére egyaránt nyitott EGY-ÉN.

Fogalomjegyzék

A Gonosz – A gonoszság önálló, a VALÓságtól és az EGY-ÉN-től független metafizikai princípiumaként feltételezett létező. A könyv vizsgálatának egyik központi kérdése, hogy e feltételezés ontológiailag szükséges-e.

Atya – Az EGY eredendő, abszolút VALÓságának és a Jó abszolút forrásának megnevezése. Nem a rossz ellentéteként, hanem a Jó eredendő VALÓságaként értelmezett.

Egoicitás – A szemÉJiség önazonosulásának és önérvényesítésének működése, amelyben az önérdek kizárólagossá válhat, és a másik EGY-ÉN önmagában VALÓsága háttérbe szorulhat.

EGY-ÉN – Az EGY differenciált megnyilvánulásának ontológiai valósága. Az egyéni létezés nem az EGY-től független lét, hanem annak sajátos megnyilvánulása.

Gonoszság – A VALÓságban megjelenő, ténylegesen tapasztalható romboló, ártó vagy pusztító cselekvés, illetve működés. Megkülönböztetendő a Gonosz önálló metafizikai létezésének feltételezésétől.

Kis értés – A részleges megértés önmagát teljesnek tekintő működése. Nem egyszerű információhiány vagy értelmi korlátozottság, hanem a saját értelmezési horizont kizárólagossá tétele.

Ontológiai éberség – A létezés mélyebb összefüggéseinek, az EGY-ÉN saját VALÓságának és a másik EGY-ÉN önmagában VALÓságának felismerése.

SzemÉJiség – Az EGY-ÉN differenciált megnyilvánulásának személyes, önazonosuló aspektusa, amely az egó működésének és az egyéni önérvényesítésnek a hordozója.

Sátáni működés – Az egoicitás olyan destruktív aktualizációja, amelyben a kis értés kizárólagossága a másik EGY-ÉN VALÓságának figyelmen kívül hagyásához, tagadásához vagy eszközzé tételéhez vezet.

Démonicitás – A létezésben megjelenő destruktív irányultság olyan működésmódja, amelyben a másik EGY-ÉN eredendő VALÓságának felismerése háttérbe szorul vagy megtagadódik. Egyéni szinten az egoicitás és a kis értés révén, kollektív szinten pedig az egyéni destruktív irányultságok összehangolódása, kölcsönös megerősítése és intézményesülése által jelenhet meg. Nem önálló természetfeletti létező, hanem az emberi létezésben aktualizálódó destruktív lehetőség.

VALÓság – A létezés eredendő és teljes ontológiai valósága, amely nem azonos az emberi értelmezések összességével, és nem függ azok teljességétől.

A démonicitás kollektív dimenziója

Amikor a kis értés rendszerré válik

„Nem azért kell megismernünk a sötétséget, hogy megtanuljunk benne élni. Hanem azért, hogy felismerjük, miként válhat az ember számára láthatatlanná az a VALÓság, amelynek megtagadásával a sötétséget létrehozza.”

E fejezet azoknak szól, akik készek szembenézni az emberi létezés egyik legsötétebb lehetőségével. Nem azért, mert a gonoszság megértése önmagában közelebb vinne bennünket a jóhoz, hanem mert annak felismerése nélkül, hogy mire képes az ember, a jó megértése is hiányos maradhat.

A gonoszság túlmutat az egyénen

Az emberi gonoszság vizsgálatakor hajlamosak vagyunk elsősorban az egyénre összpontosítani. A kegyetlen emberre, a szadistára, a mások szenvedésében gyönyörködő elkövetőre, arra, aki tudatosan és saját elhatározásából okoz fájdalmat. Az ilyen emberi magatartás kétségtelenül a destruktív létezési lehetőségek egyik legsúlyosabb megnyilvánulása.

A gonoszság azonban nem kizárólag az egyén szintjén képes megjelenni. Az emberi együttműködés, a társadalmi szerveződés és az intézményes működés olyan lehetőségeket is hordoz, amelyek révén az egyéni destruktivitás sokszorosára növelhető. A gonoszság így nem csupán egyes emberek cselekedeteiben, hanem közösségek, intézmények és egész társadalmi rendszerek működésében is megjelenhet.

Ez a felismerés különösen nyugtalanító, mert megmutatja, hogy a tömeges gonoszság megvalósításához nem szükséges, hogy minden résztvevő maga is szélsőségesen kegyetlen vagy szadista legyen. Nem szükséges, hogy mindenki élvezze mások szenvedését, vagy személyesen kívánja az áldozatok pusztulását. Elegendő lehet, ha különböző emberek különböző indítékokból, különböző mértékű tudatossággal és eltérő felelősségi szinteken ugyanannak a destruktív célnak a megvalósításában működnek közre.

A kollektív gonoszság ezért nem feltétlenül az egyéni gonoszság egyszerű összege. Olyan összetett működés is létrejöhet, amelyben az egyes résztvevők feladatai, döntései és mulasztásai egymást kiegészítve egy olyan eredményhez vezetnek, amelynek pusztító ereje messze meghaladja az egyes cselekedetek külön-külön érzékelhető következményeit.

Az emberi gonoszság így képes túllépni az egyéni cselekvés határain, és önálló társadalmi működésként megszerveződni.

A kis értés intézményesülése

Az eddigiekben a kis értést elsősorban az egyéni létezés összefüggésében vizsgáltuk. A kis értés az a korlátozott felismerés, amelyben az ember saját perspektíváját, érdekeit vagy feladatát a valóság egészének helyére emeli. Nem feltétlenül az információ vagy az értelmi képesség hiánya, hanem a tágabb összefüggések elégtelen felismerése.

A kollektív működésben ugyanez a jelenség sajátos formát ölthet.

Az egyén saját feladatára összpontosít. A hivatalnok az ügyintézésre, a szervező a logisztikára, a végrehajtó a parancs teljesítésére, a vezető a kitűzött cél elérésére. Mindegyikük a saját szerepének

keretei között értelmezi a tevékenységét. A feladatok elkülönülnek, a felelősség szétoszlik, a cselekvések pedig egyre inkább önálló munkafolyamatokként jelennek meg.

A teljes összefüggés azonban könnyen eltűnhet az egyéni perspektívák mögött.

Az ember már nem feltétlenül azt kérdezi, hogy milyen következménye van annak, amiben részt vesz. Sokkal inkább azt, hogy megfelelően végzi-e a saját feladatát. A cselekvés erkölcsi jelentőségét felváltja a végrehajtás technikai vagy szervezeti megfelelősége.

A kis értés ebben az esetben nem feltétlenül az egész ismeretének hiányából fakad. Az ember akár tisztában is lehet azzal, hogy milyen folyamatban vesz részt, mégis kizárólag saját szerepének keretei között értelmezheti a felelősségét.

A kis értés tehát nem csupán egyéni gondolkodási korlátozottságként jelenhet meg. Intézményesülhet is, amikor egy közösség működése olyan feladatmegosztásra, szabályozásra és értékrendre épül, amelyben a teljes cselekvési összefüggés erkölcsi jelentősége háttérbe szorul.

Egy ilyen rendszerben az egyén akár kifogástalanul is teljesítheti a rábízott feladatot, miközben maga a feladat egy súlyosan destruktív egész része.

A részfeladat helyessége azonban nem teszi erkölcsileg helyessé az egészet.

Auschwitz: a kollektív démonicitás történelmi valósága

Auschwitz neve az emberi történelem egyik legsúlyosabb tapasztalatát hordozza. Nem pusztán a kegyetlenség, a tömeges gyilkosság vagy az emberi szenvedés mértéke miatt, hanem azért is, mert a holokauszt megmutatta, milyen pusztító erővé válhat az emberi együttműködés, ha egy közösség működésének alapjává a másik ember létezésének tagadása válik.

Auschwitzot nem démonok építették fel. Emberek tervezték, emberek szervezték meg, emberek működtették. A náci népirtás ideológiai alapjai, az állami és hivatali döntések, a deportálások megszervezése, a vasúti szállítás, a táborok működtetése, az őrzés és a tömeges gyilkosság különböző emberi tevékenységeken keresztül kapcsolódtak össze.

A megsemmisítés gépezete nem egyetlen ember cselekedetéből állt. Számos különböző szerepkör, döntés és végrehajtott feladat együttműködéséből jött létre.

Éppen ez az egyik legmegrendítőbb vonása.

A tömeges megsemmisítésben részt vevő emberek nem feltétlenül rendelkeztek azonos személyiséggel, indítékokkal vagy kegyetlenségre való hajlammal. Voltak közöttük fanatikus ideológusok, a népirtás kezdeményezői és közvetlen végrehajtói, kifejezetten kegyetlen emberek, karrieristák, engedelmes hivatalnokok és olyanok is, akik a saját szerepüket a parancsok teljesítésére vagy a hivatali kötelességre korlátozták.

Ezeket a szerepeket és felelősségi szinteket nem lehet azonosítani egymással. Aki a népirtást megtervezte, aki személyesen gyilkolt, aki tudatosan segítette a megsemmisítést, és aki kényszer hatására vett részt valamely részfolyamatban, nem szükségképpen azonos mértékben felelős. A felelősség megítélésében a tudás, a szándék, a döntési szabadság, a tényleges cselekvési lehetőség és a közreműködés jellege egyaránt számít.

Mindez azonban nem változtat azon, hogy a népirtás megvalósításához az emberi együttműködés különböző formáira volt szükség.

Auschwitz egyik legfélelmetesebb tanulsága tehát nem az, hogy minden résztvevő szadista volt. Hanem az, hogy egy egész társadalmi és intézményi rendszer képes volt olyan cél szolgálatába állítani az emberi képességeket, amelynek végső eredménye emberek tömeges megsemmisítése lett.

A szervezőkészség, a technikai tudás, az adminisztráció, a közlekedés, a nyilvántartás és az intézményi fegyelem önmagukban nem gonosz dolgok. Éppen ezért olyan megrendítő, hogy mindezek a képességek egy destruktív cél szolgálatába állítva milyen pusztító hatékonyságot eredményezhetnek.

Az emberi értelem, a szervezettség és az együttműködés nem garantálja az erkölcsi felismerést.

Auschwitz nem az emberi értelem hiányának emlékműve. Sokkal inkább annak történelmi bizonyítéka, hogy az emberi értelem és szervezőképesség a másik ember eredendő valóságának elismerése nélkül is képes rendkívül hatékonyan működni.

A Gulág: a kollektív démonicitás másik történelmi megnyilvánulása

A kollektív démonicitás történelmi vizsgálata nem korlátozódhat a náci népirtásra. A 20. század más totalitárius rendszerei is megmutatták, miként válhat az emberi létezés semmibevétele államilag szervezett és intézményesített működéssé.

A Szovjetunió Gulág-rendszere ennek egy másik, történelmileg sajátos megnyilvánulása volt. A kényszermunkatáborok hálózata emberek millióinak életét határozta meg, akik politikai üldöztetés, társadalmi megbélyegzés, koncepciós eljárások vagy más állami repressziók következtében kerültek a rendszerbe. A kényszermunka, az embertelen életkörülmények, az éhezés, a betegségek és az erőszak számtalan ember szenvedését és halálát okozták.

A Gulág és Auschwitz történelmi céljai és működési mechanizmusai nem azonosak. Nem helyes őket egyetlen történelmi kategóriába összevonni, vagy különbözőségeiket figyelmen kívül hagyni. Ugyanakkor mindkettő arra figyelmeztet, hogy az állami hatalom, az ideológiai kizárólagosság és az intézményesített embertelenség milyen pusztító következményekkel járhat.

A közös ontológiai kérdés nem az, hogy ezek a rendszerek minden tekintetben azonosak voltak-e, hanem az, hogy miként válhatott emberek tömegeinek szenvedése egy politikai és intézményi működés elfogadott részévé. Miként történhetett meg, hogy az egyén eredendő VALÓsága alárendelődött egy ideológia, egy állam vagy egy hatalmi rendszer önfenntartó érdekeinek?

A kollektív démonicitás fogalma ebben az összefüggésben nem egyetlen történelmi korszak vagy politikai ideológia sajátosságát jelöli. Olyan emberi lehetőségre mutat rá, amely különböző rendszerekben, eltérő történelmi körülmények között is aktualizálódhat.

Recsk: az emberi létezés alárendelése az ideológiai célnak

A kollektív démonicitás történelmi megnyilvánulásai nem kizárólag a népirtás vagy a tömeges kényszermunka formájában jelenhetnek meg. Vannak olyan rendszerek is, amelyeknek elsődleges célja nem egy meghatározott embercsoport fizikai megsemmisítése, hanem a társadalom radikális átalakítása, az ellenállás felszámolása és az egyén teljes alárendelése az ideológiai és politikai céloknak.

A magyarországi kommunista diktatúra recski kényszermunkatábora ennek egyik történelmi példája. A tábor működésében az állami elnyomás, a szabadság önkényes megvonása, a kényszermunka, a megalázás, a fizikai és lelki megtörés, valamint az erőszak különböző formái

jelentek meg. Az embereket nem önmagukban VALÓ létezőként kezelték, hanem egy politikai rendszer által meghatározott kategóriákba sorolták. A rendszer számára ellenségnek minősített ember létezése így nem értékként, hanem felszámolandó akadályként jelenhetett meg.

Recsk példája azért különösen fontos, mert megmutatja: a démonicitás nem kizárólag akkor válik felismerhetővé, amikor egy rendszer deklarált célja emberek tömeges megsemmisítése. A tárgyiasítás, az érzéketlenség, az ember ellenségként kezelése, a tudatos ártás, a kínzás és a megsemmisítés lehetősége akkor is a rendszer működésének részévé válhat, ha annak elsődleges célja a társadalom ideológiai átalakítása és az engedelmesség kikényszerítése.

Aki nem hajlandó együttműködni, aki ellenáll, vagy akit a hatalom az átalakítás útjában álló tényezőnek tekint, annak létezése veszélyforrássá válhat a rendszer szemében. Ilyenkor az emberi élet és méltóság értéke feltételessé lesz: attól függ, mennyiben felel meg a hatalom elvárásainak.

A megsemmisítés tehát nem feltétlenül egy rendszer deklarált végcélja ahhoz, hogy annak működésében a megsemmisítés lehetősége és gyakorlata megjelenjen. Válhat a megtörés, a megfélemlítés vagy az ideológiai célok kikényszerítésének eszközévé, illetve olyan következménnyé, amelyet a rendszer elfogadhatónak tekint.

Ez a különbség lényeges. Nem minden totalitárius elnyomás azonos a népirtással, és nem minden kényszermunkatábor működött ugyanazon történelmi célok szerint. A történelmi különbségek megőrzése azonban nem akadálya annak, hogy felismerjük a közös ontológiai veszélyt: azt a működést, amelyben az ember eredendő VALÓsága egy hatalmi cél alárendelt tényezőjévé válik.

A démonicitás nem kizárólag abban mutatkozik meg, amikor a rendszer elveszi az ember életét. Megjelenhet már abban is, amikor úgy rendelkezik az ember életével, mintha annak értéke kizárólag a rendszer számára való hasznosságától függne.

A megsemmisítés lehet a folyamat végpontja, de a tárgyiasítás már jóval korábban elkezdődhet.

A szadizmus és a közömbösség különbsége

Az egyéni gonoszság egyik szélsőséges formája a szadista kegyetlenség, amelyben az elkövető nem pusztán elfogadja a másik szenvedését, hanem örömét leli benne. A másik fájdalma, félelme és kiszolgáltatottsága saját kielégülésének forrásává válik.

Ez a destruktív viszonyulás különösen súlyos, mert az áldozat szenvedésének felismerése nemhogy nem vált ki együttérzést, hanem éppen az élvezet egyik feltételévé válhat.

A szadista elkövető akár pontosan érzékelheti és értheti is, mit él át a másik ember. A szenvedés felismerése azonban nem vezet el a másik létezésének elismeréséhez. Ellenkezőleg: a felismerés a szenvedés fokozásának eszközévé válhat.

A gonoszság azonban nem kizárólag ebben a formában jelenik meg.

A másik szenvedésével szembeni érzéketlenség szintén a destruktív működés súlyos megnyilvánulása lehet. Az ember nem feltétlenül élvezi mások fájdalmát, de az sem vált ki belőle megfelelő erkölcsi reakciót. A másik szenvedése nem válik olyan tényezővé, amely korlátozná saját cselekvését.

A két működés között lényeges különbség van.

A szadista kegyetlenségben a másik szenvedése az elkövető örömének forrása. A közömbös kegyetlenségben a másik szenvedése elveszíti korlátozó jelentőségét.

Az egyikben a szenvedés kívánatossá válik, a másikban egyszerűen nem számít.

A kollektív gonoszság szempontjából különösen fontos ez a különbség. Egy tömegesen pusztító rendszer működéséhez nem szükséges, hogy minden résztvevő személyesen élvezze az áldozatok szenvedését. Elegendő lehet, ha az egyes szereplők saját érdekeiket, feladataikat vagy engedelmességüket a másik ember szenvedésének és létezésének elismerése elé helyezik.

A szadizmus tehát nem szükséges feltétele a kollektív gonoszságnak. A közömbösség, a tárgyiasítás, az ideológiai azonosulás és a felelősség elhárítása önmagukban is hozzájárulhatnak egy ilyen rendszer működéséhez.

A kínzás mint intézményesített kegyetlenség

Az emberi történelem számos korszakában a kínzás nem pusztán egyéni kegyetlenségként jelent meg. Egyes társadalmakban a büntetés, a vallatás és a kivégzés intézményesített gyakorlatának része volt.

A kínzás intézményesülése különösen nyugtalanító jelenség. A fájdalom előidézése ilyenkor nem egy pillanatnyi indulat következménye, hanem szabályozott tevékenység. Eszközöket, eljárásokat, szerepköröket és végrehajtási módszereket rendelnek hozzá. A szenvedés előidézése munkafolyamattá válik.

A kínzó vagy hóhér munkájának elvégzéséhez szükség lehetett bizonyos technikai ismeretekre, a feladat következetes végrehajtására és a személyes érzelmi reakciók háttérbe szorítására. Ez önmagában nem bizonyítja, hogy minden ilyen szerepet betöltő ember szadista volt. Egyeseket a megélhetés, a társadalmi kényszer, a jogrend vagy a feladat teljesítésének kötelessége vezethetett. A történeti szereplők motivációit ezért nem szabad egységesnek tekinteni.

Mindazonáltal a kínzás szakmává tétele önmagában is súlyos erkölcsi ellentmondást hordoz. Egy emberi közösség olyan tevékenységet emelhetett intézményes rangra, amelynek lényege egy másik ember testi és lelki integritásának szándékos megsértése volt.

Ami az áldozat számára elviselhetetlen szenvedés, az a végrehajtó számára feladat lehetett. Ami az egyik ember létezésének súlyos sérelme, az a másik ember munkájának része.

Ez az intézményesített érzéketlenség a démoni működés egyik különösen nyugtalanító megjelenési formája.

Nem szükséges hozzá, hogy minden végrehajtó szadista legyen. Már az is elegendő, ha a másik ember szenvedése elveszíti azt az erkölcsi jelentőséget, amelynek minden emberi cselekvést korlátoznia kellene.

A kegyetlenség így nemcsak egyéni hajlamként, hanem társadalmi szerepként is megjelenhet.

A kollektív démonicitás

Az eddigiek alapján a démonicitás fogalma újabb jelentéstartalommal bővül.

A démoni működés nem kizárólag az egyénben aktualizálódhat. Megjelenhet emberi közösségek, intézmények és társadalmi rendszerek működésében is, amikor azok a másik EGY-ÉN eredendő valóságának tagadására vagy semmibevételére épülnek.

A kollektív démonicitás nem egy önálló, a közösségben lakozó természetfeletti létezőt jelent. Nem valamiféle közösségi démon megjelenését, hanem az egyéni destruktív irányultságok összehangolódását, kölcsönös megerősítését és intézményesülését.

Egy ilyen rendszerben az egyéni egoicitás különböző formái egymást kiegészítve működhetnek. A hatalomvágy, az önérdek, a félelem, a karriervágy, az engedelmesség, az ideológiai fanatizmus és a közöny ugyanannak a destruktív egésznek a részeivé válhatnak.

Nem szükséges, hogy minden résztvevő ugyanazt akarja, ugyanazt gondolja, vagy ugyanazzal a szándékkal cselekedjen. A különböző emberi motivációk egyazon destruktív eredmény irányába rendeződhetnek.

A kollektív démonicitás ezért nem az egyéni démonicitás egyszerű megsokszorozása. Olyan társadalmi működés, amelyben a destruktív irányultságok egymást erősítő rendszerré szerveződnek.

Az egyén a saját részfeladatát látja. A közösség a saját célját követi. Az intézmény a saját működését tartja fenn. A teljes rendszer pedig olyan eredményt hoz létre, amelyben az emberi létezés eredendő valósága elveszíti jelentőségét.

A démonicitás így nem feltétlenül egyetlen ember lelkületében válik felfoghatatlanná. Megjelenhet az emberi együttműködés egészében is.

A felelősség nem oldódik fel a rendszerben

A kollektív gonoszság egyik legveszélyesebb következménye a felelősség feloldódásának látszata. Amikor egy destruktív rendszer sok ember együttműködéséből épül fel, az egyén könnyen saját részfeladatára korlátozhatja a felelősségét. Úgy tekinthet magára, mint aki csupán egy nagyobb szervezet egyik szereplője, akinek nincs döntési lehetősége a teljes folyamat felett.

A felelősség szétosztása azonban nem jelenti annak megszűnését.

Az, hogy egy ember nem egyedül hozza meg a döntést, nem teszi jelentéktelenné saját közreműködését. Az, hogy egy feladatot mások is végrehajtanak, nem teszi erkölcsileg semlegessé annak teljesítését. Az, hogy egy cselekvés intézményes felhatalmazást kap, nem változtatja meg annak valódi következményeit.

Ugyanakkor a felelősség megítélése sem lehet önkényes. Figyelembe kell venni az egyén tényleges tudását, szándékát, döntési szabadságát, a kényszer mértékét és a cselekvési lehetőségeit. Nem lehet azonos erkölcsi felelősséget tulajdonítani annak, aki egy népirtást megtervez, annak, aki tudatosan végrehajtja, és annak, aki közvetlen fenyegetés vagy kényszer alatt kerül egy adott helyzetbe.

A felelősség nem oldható fel a rendszerben, de nem is mérhető a körülményektől függetlenül.

Az EGY-ÉN eredendő valóságának felismerése ebben az összefüggésben nemcsak a másik ember létezésének elismerését jelenti, hanem a saját cselekvésünkért vállalt felelősséget is.

Az ember nem háríthatja át teljes egészében a felelősséget egy intézményre, egy parancsra, egy ideológiára vagy egy közösségre. Saját cselekvésének erkölcsi jelentősége akkor sem szűnik meg, ha mások is ugyanabban a folyamatban vesznek részt.

A kis értés és a kollektív vakság

A kollektív démonicitás egyik legfontosabb feltétele a felismerés beszűkülése.

A közösség tagjai különböző módokon válhatnak képtelenné arra, hogy saját cselekvéseiket a teljes emberi összefüggésben értelmezzék. Az ideológia előre meghatározhatja, kit tekintenek embernek, kit ellenségnek, kinek a szenvedése számít, és kinek a létezése válik közömbössé.

A közösség saját normarendszert alakíthat ki, amelyben a másik ember tárgyiasítása nem kivételes cselekedetnek, hanem természetesnek vagy szükségszerűnek tűnik.

Ilyenkor a kis értés már nem pusztán az egyén korlátozott perspektívája. Közös értelmezési keretté válik.

Az ember olyan közegben találhatja magát, amelyben a destruktív cselekvés társadalmilag elfogadott, sőt elvárt. A közösség visszaigazolhatja azt, amit az egyén saját erkölcsi felismerése alapján talán korábban elutasított volna.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a közösség minden tagja szükségszerűen elveszíti saját erkölcsi ítélőképességét. A történelemben mindig voltak olyan emberek, akik az uralkodó normákkal szembefordulva felismerték a másik ember szenvedésének és létezésének jelentőségét. Akik ellenálltak, segítettek, mentettek, vagy egyszerűen megtagadták a közreműködést.

Ez a különbség különösen fontos. A kollektív működés nem szünteti meg az egyéni felismerés és döntés lehetőségét, bár annak gyakorlását rendkívül megnehezítheti.

A kis értés tehát nem végzet. Nem szükségszerűen vezet démoni működéshez, és nem teszi elkerülhetetlenné a gonoszságot. De olyan feltételeket teremthet, amelyek között a destruktív irányultságok könnyebben érvényesülhetnek.

A megértés ezért nem csupán az egyén belső felismerésének kérdése. A közösségi működésben is nélkülözhetetlen annak képessége, hogy az ember saját cselekvését a teljesebb emberi összefüggésben lássa.

Az EGY-ÉN eredendő valóságának kollektív jelentősége

Az EGY-ÉN eredendő valóságának felismerése ebben a megközelítésben túlmutat az egyéni önismereten.

Ha minden másik EGY-ÉN önmagában VALÓ, akkor a másik ember létezése nem rendelhető alá egy közösség ideológiájának, egy intézmény céljainak vagy egy hatalmi rendszer érdekeinek. A másik nem válhat pusztán eszközzé, munkaerővé, statisztikai adattá, ellenséges kategóriává vagy megsemmisítendő objektummá.

A közösségi működés sem írhatja felül az ember eredendő valóságát.

Ez nem jelenti azt, hogy az egyéni és közösségi érdekek között soha nem keletkezhet konfliktus. Nem jelenti a törvények, a társadalmi rend vagy a közös felelősség megszüntetését sem. Azt jelenti, hogy semmilyen közösségi cél nem teheti semmissé a másik EGY-ÉN eredendő létezésének jelentőségét.

Az EGY-ÉN felismerése ezért nemcsak személyes, hanem közösségi éberséget is követel.

A közösségnek is képesnek kell lennie felismerni, ha saját működése a másik ember tárgyiasítására, kizárására vagy megsemmisítésére épül. Az egyénnek pedig képesnek kell lennie felismerni, hogy saját részfeladata milyen egésznek a része.

A valódi megértés nem állhat meg ott, hogy az ember ismeri a saját szerepét. Fel kell ismernie azt is, hogy saját cselekvése milyen következményekkel jár mások létezésére.

A démonicitás legfélelmetesebb arca

A sátáni működés hagyományos ábrázolásai gyakran külső, természetfeletti alakot adnak a gonoszságnak. A szarvas, szárnyas vagy démoni lények képei az emberi képzelet számára megjeleníthetővé teszik azt, amit a gonoszság felfoghatatlan tapasztalataként élünk át.

A démonicitás metafizikai vizsgálata azonban más irányba vezet.

A legfélelmetesebb nem feltétlenül az, amikor egy ember szörnyeteggé válik. Hanem amikor az emberi közösség olyan működést hoz létre, amelyben a szörnyűség már nem rendkívüli esemény, hanem a rendszer szabályos működésének része.

A szadista ember képes gyönyörködni egy másik ember szenvedésében. A közömbös elkövető képes figyelmen kívül hagyni azt. A fanatikus ideológus képes egy egész embercsoport létezését értéktelennek nyilvánítani. A hivatalnok képes végrehajtani a rábízott feladatot anélkül, hogy saját tevékenységének teljes erkölcsi jelentőségét vállalná. Az intézmény pedig képes mindezeket a cselekvéseket egyetlen destruktív működésbe szervezni.

Ezek nem azonos magatartások, és nem azonos felelősségi szintek. Mégis ugyanannak a veszélynek a különböző megnyilvánulásai lehetnek: a másik EGY-ÉN eredendő valóságának elvesztése az emberi cselekvés horizontjából.

A démonicitás ebben az értelemben nem egy külső Gonosz jelenlétének bizonyítéka. Az emberi létezésben aktualizálódó destruktív lehetőség, amely egyéni és kollektív formában egyaránt megjelenhet.

A kis értés pedig nem csupán az egyén korlátozott értelmezését jelenti. Kollektív méretekben olyan vaksággá válhat, amelyben egy egész közösség képes elveszíteni a kapcsolatot azzal az alapvető felismeréssel, hogy a másik ember is önmagában VALÓ.

Auschwitz, a Gulág és Recsk ennek a lehetőségnek különböző történelmi megnyilvánulásai. Nem azért, mert történelmi céljaik, működésük vagy az ott közreműködők felelőssége azonos lett volna. Hanem azért, mert különböző emberi döntések, szándékok, érdekek és mulasztások olyan intézményesült működésekben találkoztak, amelyekben az emberi létezés eredendő valósága alárendelődött egy destruktív hatalmi vagy ideológiai célnak.

Ez az emberi létezés egyik legsúlyosabb figyelmeztetése.

Záró gondolat

A gonoszságot könnyebb volna egy külső, emberfeletti létezőnek tulajdonítani. Könnyebb volna azt gondolni, hogy az emberi kegyetlenség, a tömeges pusztítás és a felfoghatatlan szenvedés valamilyen emberen túli Gonosz beavatkozásának következménye.

Csakhogy ez a magyarázat könnyen eltávolíthatja a kérdést az ember saját létezésétől.

A démonicitás metafizikai értelmezése nem kínál ilyen megnyugtató távolságot. Arra figyelmeztet, hogy az ember saját létezésében hordozza a destruktív irányultságok aktualizálásának lehetőségét. Nem szükséges hozzá külső démon, és nem szükséges hozzá egy önálló Gonosz metafizikai princípiumának feltételezése.

Az ember képes mások szenvedését közömbösen szemlélni, képes abban gyönyörködni, képes saját érdekeit mások létezése elé helyezni, és képes olyan közösségi rendszereket létrehozni, amelyekben mindez szervezett működéssé válik.

A démonicitás ezért nemcsak az egyéni kegyetlenségben, hanem az emberi együttműködés destruktív lehetőségeiben is megmutatkozik.

A kis értés legfélelmetesebb formája talán nem az, amikor az egyén nem érti a világot, hanem amikor egy egész közösség nem ismeri fel saját működésének valódi jelentőségét.

A megértés meghaladása ezért nem pusztán egyéni szellemi teljesítmény. Felelősség is. Annak felismerése, hogy a másik EGY-ÉN nem válhat sem az egyén, sem a közösség, sem bármilyen hatalmi rendszer eszközévé.

A jó felismerése nem merülhet ki a gonoszság elutasításában. Meg kell haladnia azt a korlátozott perspektívát, amelyben a másik létezése elveszítheti önálló jelentőségét.

Az EGY-ÉN eredendő valóságának felismerése ezért nemcsak a személyes létezés, hanem az emberi közösség egyik legmélyebb ontológiai alapja is.

A démonicitás nem azért félelmetes, mert az emberben egy démon lakozhat. Hanem azért, mert az ember képes olyan világot teremteni, amelyben a démoni működés már nem kivétel, hanem rendszer.

És talán ez az a felismerés, amelyet Auschwitz, a Gulág és Recsk után soha többé nem engedhetünk feledésbe merülni.

A kiadványról

A mű szerzője és kiadója

egy-én / transzmEnta kiadó – 2026. november 16.

© **A Gonosz és a gonoszság ontológiája** | Legfrissebb elektronikus változat: 2026-11-16.

Megjelent és letölthető kiadványok

http://transzmenta.fazekas.info/kiadvanyok/

Jogi nyilatkozat

Ezen elektronikus kiadvány tartalmának, valamint elektronikus és/vagy nyomtatott másolatainak a kereskedelmi célú felhasználása a Szerző és a Kiadó által nem engedélyezett. Személyes felhasználásra azonban ezen mű módosítás nélkül, jelenlegi formájában ingyenesen másolható, továbbadható, olvasásra kinyomtatható.